

MARIN ZANINOVIĆ

KUPINOVIK

Prof. dr. sc. Marin Zaninović
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Odsjek za arheologiju
Ulica Ante Kovačića 5
10000 Zagreb

UDK: 902.3(497.5Kupinovik)"19"
<http://doi.org/10.21857/y26kecvjz9>
Stručni rad

Najveći dio ovog priloga zauzima prijepis izvornog dnevnika iskopavanja rimske vile na nalazištu Kupinoviku kod Dola na otoku Hvaru, kao i gradine Purkin kuk iznad istog sela, koje je od jeseni 1978. do jeseni 1982. Marin Zaninović vodio u ime Arheološkog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Prijepisu dnevnika prethodi kraći uvod u kojemu je autor obrazložio što ga je potaknulo na tako neuobičajeno posredovanje rezultata terenskog rada u stručnoj literaturi.

Ključne riječi: Kupinovik, Purkin kuk, iskopavanja, rimska vila, arheologija (*Key words: Kupinovik, Purkin kuk, excavation, Roman villa, archaeology*)

*Uspomeni mojih nezaboravnih profesora Grge Novaka,
Duje Rendić-Miočevića i Vladimira Mirosaoljevića*

Zahvaljujem Uredništvu *Arheoloških radova i rasprava*, što je prihvatilo objavu dnevnika iskopavanja nas arheologa iz Arheološkog instituta Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na lokalitetu Kupinoviku kod Dola na otoku Hvaru, kao i gradine Purkin kuk iznad istog sela, koje se provodilo od jeseni 1978. do jeseni 1982. Ovo je dokument jednog vremena, po mnogočemu posebnoga, svjedočanstvo o tome što smo i kako radili. Iskopavanje je omogućio svojim kulturnim i ljubaznim razumijevanjem g. Tomislav Dužević iz Dola, vlasnik zemljišta na Kupinoviku. Naime, u ovakvim plodnim poljima rijetko su moguća iskopavanja, jer su u pravilu zasađena vinogradima i vlasnici ne vole da ih se uništava, a mi arheolozi u pravilu nemamo sredstava za odštete. Osim toga, tisućljetna obrada vinograda najčešće svede arheološke ostatke na razinu temelja, ukoliko nisu ostali pod nekom gomilom kamenja.

Vrijeme u kojem smo radili bilo je posebno za Hrvatsku, koja je proživljavala razdoblje tzv. *Hrvatske šutnje*, zbog ideološke, policijske i druge represije nakon nasilnog gušenja *Hrvatskog proljeća* 1971. godine, što je dovelo do raspada Jugo-

slavije. Stjecajem okolnosti tim je procesom upravljala Milka Planinc, sekretar komunističke partije nakon smjene Savke Dabčević Kučar. U tom je svojstvu sa svojim politbiroom dala uhititi oko osam tisuća ljudi, među kojima i brojne intelektualce i pjesnike poput Vlade Gotovca, koji je proveo pet godina u zatvoru u Staroj Gradiški. To je napisala u svojim sjećanjima.¹ Knjigu je napisala, kako to već biva s memoarima, da bi opravdala svoje postupke kao voditelj i sudionik jedne promašene politike i ideologije koja se u njeno vrijeme već raspadala u totalitarnoj istočnoj Europi pod sovjetskom dominacijom, pa na kraju i kod nas. U knjizi ima i netočnih stvari za koje osobno znam, jer mi ih je ispričao moj stariji brat, koji je bio partizan u 12. dalmatinskoj brigadi 26. divizije.

Zašto ovo pišem? Zato jer je njena gospodarska politika, i politika njenih suradnika kada je ona prešla u Beograd kao predsjednica Vlade od 1982. do 1986., dovela do inflacije od 80% i prijetnje gospodarskog sloma, te opće nestašice. Amerika je već ranije obustavila zajmove, pa su svi fondovi reducirani, pa tako i naši i inače neznatni arheološki fondovi – više nismo mogli iskopati, a ni konzervirati iskopano. Unajmili smo jedan mali traktor za odvoz zemlje, a budući da nije uopće bilo benzina u prodaji, zamolio sam predsjednika Općine Hvar, inače svog mlađeg kolegu povjesničara i arheologa, da mi nabavi desetak litara benzina. On nije uopće odgovorio. Ograničenim sredstvima trudili smo se nešto napraviti uz pomoć naših vrijednih suradnika, nekolicine doolskih vinogradara koji su nas znali počastiti svojom marendom i vinom. Radi istine, spomenimo da su arheološka istraživanja bila oslobođena gradskih i općinskih nameta na gotovo čitavom području Dalmacije, no hvarski nam je porezni ured oduzimao više od 30% ionako ograničenih sredstava. To je ono, i danas prisutno, izopačeno shvaćanje da je arheološko istraživanje suvišan luksuz. U svojim javnim istupanjima uvijek sam naglašavao da je arheologija dragocjeni dio narodnog bogatstva u cjelini, što je notorna činjenica. Eto, našu arheološku oazu na Kupinoviku danas pokazuju turistima kao vrijedan arheološki spomenik. Znanstveno i gospodarski mi smo, dakle, profesionalno obavili, iako zaustavljeni, ono što nam je bilo omogućeno. Naši nasljednici neka se potrude nastaviti istraživanja, jer na Hvaru i drugdje čekaju toliki lokaliteti, o čemu sam dosta pisao. Činjenica je da arheologija, kao i sve drugo, ovisi o gospodarstvu, ali i o politici i političarima. Bilo bi zanimljivo opisati kako su se arheolozi i drugi povjesničari proveli sa svojom strukom i spomenicima u ratnom okupatorskom razdoblju i poraću nakon 1945., pa i dalje. Kao i obično, bilo je dobrih, ali i veoma žalosnih stvari. Talijanski okupatorski uzurpatori skupa sa svojim četničkim saveznicima htjeli su uništiti naš narodni identitet. Prisvojili su naš arheološki materijal iz Zadra, koji je i danas izložen u

¹ M. Planinc, *Čisti računi željezne lady*, Profil, Zagreb, 2011., str. 259. Vidi i razne portale o njenoj karijeri.

zbirci Murana (staklo), a materijala ima i u vjerojatno još uvijek neotvorenim sanducima u Museo delle Terme u Rimu. Ne ponovilo se.

DNEVNIK RADOVA GRADINA PURKIN KUK – DOL

1978.– 1982.

Utorak, 24. X. 1978.

Ujutro u 7 sati pošli na brdo Purkin kuk (kota 274), zapadno od Dol – Sv. Marija (Starograđani vele Purčin kuk): prof. Marin Zaninović, Pavo Vojvoda, student, te radnici Kuzma Stančić pok. Ante, Petar Dužević pok. Marina, Marko Posinković Ivana. Vrijeme svježe, ali lijepo sunčano. Gore smo stigli za 25 minuta.

Ovaj sam lokalitet posjetio s pokojnim profesorom Vladimirom Miroslavljevićem 1967. Od onda je grmlje uvelike izraslo po velikom gradinskom nasipu: česmina, planika, smardej, smrič, pa smo prišli čišćenju i sječenju radi snimanja, a i svojevrsnog vraćanja u izvorno stanje. Nekada, ne tako davno, sve do iza 1945. nije ovdje uokolo uopće bilo grmlja i šume, jer se uveliko sjeklo za loženje, drva, paše za koze itd. Dolaskom struje u selo pedesetih godina, pojavom plina butana, nabavom kruha u gradovima više se ne koriste domaće krušne peći, koje su trošile velike količine drva i grmlja. Stoga su od pedesetih godina, pa i ranije, naglo počele rasti borove šume i makija, koje prekrivaju nekada gole lokalitete, pa tako i Purkin kuk na čijoj je sjevernoj, južnoj i zapadnoj strani danas velika i gusta borova šuma, te grmlje makije.

Radi uvodnog objašnjenja, napominjem da sam lokalitet uočio sa starogradske rive 1966. s njegovim karakterističnim šiljatim humkom i golemom masom nasutog kamenja, i odmah pomislio da je to krupna gradina, u što sam se uvjerio kada sam ga posjetio s prof. Miroslavljevićem sljedeće godine. Radi se o prostranoj gradini, koja je bez sumnje prethodnik grčkog Pharosa u nasebinskom smislu, golemi nasip, tumulus na zaravni, koji pak masom svojeg kamenja prelazi i po pedeset metara na južnu i sjevernu stranu. Naknadno sam ustanovio da je pokojni Šime Ljubić ovdje kopao gomilu, što se vidi po sredini “tumula” na njegovoj istočnoj strani, te o tome objavio bilješku u “Viestniku Hrvatskog arheološkog društva” br. 1, god. III, 1881., str. 5. Našao je neke kamene klinove ili dlijeta. Ljubić naravno nije uočio ni znao da se radi o gradinskom lokalitetu, budući da u to vrijeme nije ni mogao imati spoznaje, koje mi na današnjem stupnju znanja o tome imamo.

Nakon čišćenja grmlja po humci prišli smo čišćenju uz velike megalitske blokove kamena na zapadnom kraju nasipa. Odozgo se vide blokovi koji tvore ma-

sivni zid debljine 1,50 m. Očistili smo oko 3 m zida u dubini od 89 cm. Zid se pokazao u visini od 1,30 m s 3 reda kamenih velikih blokova s dvostrukim licem zida. Vanjski u obliku velikih bunja, koji upadljivo podsjećaju na način zidanja kule "tor" nad Jelsom, koja se odavde može uočiti, kao i Gračišće na zapadu, na ulazu u Starogradski zaljev. Na istoku se vidi markantni humak gradine Hum ili Sv. Vid nad Vrbanjem. Inače, sa gradine je jedinstven pogled koji se pruža od Drvenika i Šolte na zapadu do Makarskog primorja na istoku, sa svim bračkim kanalom. Ništa što se događalo na ovoj golemoj morskoj površini, kao i u polju ispod, nije moglo promaknuti stanovnicima gradine.

Na više mjesta humak je prokopan kao nekim jamama koje su vjerojatno pravili dokoni pastiri u potrazi za "blagom". Na zapadnom kraju s unutrašnje strane zida koji čistimo je također vađeno kamenje i podzidano – to je, prema izjavi radnika Kuzme Stančića, bilo njemačko mitraljesko ili topovsko gnijezdo, kojih je bilo još odavde prema istoku, a gradili su ih Nijemci u prvoj polovini 1944. (od II. do VI. mjeseca) kada su očekivali vjerojatnu savezničku invaziju na našu obalu. Tom su prilikom oni očigledno prevrnuli nekoliko blokova sa zida, koji su ostali tu ležati. Jedan manji smo digli i vratili na zid.

Od ovog "bastiona" prema istoku pruža se visoravan široka od 40-50 m, a duga oko 200 m, koja na zapadnom kraju završava u guduri preko koje je druga visoravan zvana Grohote, a ova zaravan bliže gradini se zove Belebić, kako me obavijestio Kuzma Stančić, koji je susretao Nijemce ovdje kada je 1944. kao mlad dečko ovdje dolazio po drva s mulom. Po zaravni Belebić koju smo obišli kolega Pero Vojvoda i ja (M. Zaninović) našli smo ulomke antičke keramike od crvene pečene zemlje, a našli smo i prostoručno rađenu keramiku s karakterističnim istučenim zrcima kristala vapnenca. Zaravan je u novije vrijeme (pred I. svjetski rat) bila obrađena za vinograde ili buhač, pa ima zidove i terase prevaljene u tu svrhu, nažalost gusto je obrasla borovima i makijom.

Zapadno gdje se zaravan strmo spušta u klanac što je izdvaja od Grohota, ima također niz vrtova i terasa. Na samom tamošnjem rubu našli smo antičku ručku. Slično i na istočnoj strani, zaravan je umjetno stvorena skidanjem kamenja i njegovim nanošenjem na gomilu. Tamo je oko 50 m daleko krajem prošlog (19.) stoljeća sagrađena mala kućica s dvije prostorije, danas bez krova, u kojoj se čuvao barut za pucanje iz mužara (maškula, kako to ovdje kažu) u oblake koji su prijeli gradom. Naseobinski dio gradine treba pretpostaviti na južnoj strani koja je idealno zaklonjena od vjetra i izložena suncu. Prirodne stijene ispod samog vrha tvore solidne pripečke za gradnju nastambi u suhozidu i inače. A malih terasa je na čitavom prostoru južne strane ovog markantnog brijega koji se strmo spušta na sve strane, a tamo gdje je najbliže hrptu otočkog lanca ima prirodni klanac.

Uz Purkin kuk je vezano niz priča, da se skupljaju vile, da ima zlata, da su kažnjenici nosili veliko kamenje ovdje gore. Zidova koji prstenasto uokviruju brijeg ima više naravno urušenih, ali se naziru svojom konstrukcijom u masi kamenja.

Rad smo završili u 2 h i spustili se u selo po lijepom sunčanom vremenu. Snimio sam dva filma i više dijapozitiva. Ručali smo juhu, musaku od mljevenog mesa i krumpire i salatu. Popodne smo pošli snimiti i ucrtati rezervoar za vodu u predjelu Buta – Teutin dvor iznad kuće Antuna Roića u Dolu sv. Ana. Zatim smo svratili kod sestara pri župnom dvoru i popili kavu i liker. Večerali smo pečene ribe i pržene gavune, šnjure, trage, gire i salate. 21.30 h.

Srijeda, 25. X. 1978.

Počeli radom s tri radnika kao jučer, s tom razlikom što je umjesto Petra Duževića p. Marina došao Juraj Dužević p. Viska. Oni su nastavili čišćenjem uz zapadni bedem na kraju velike gradinske humke. Produbio se i proširio jarak uz sjeverni krak zida koji se otvorio u dužini od 7,50 m, s tim što se nastavlja i dalje u gomilu, ali je uništen skupa s njom. Nazire se po velikim koncentričnim blokovima koji su odvaljeni niz obronak. Koliko smo uspjeli otkopati, ima tri reda blokova koji su položeni na živac. Zid ispada poput broskog pramca, na čijem je bridu bila isklesana anatiroza (sl. 1), skreće prema jugoistoku, ali je daleko više oštećen i urušen, međutim postojeći niz blokova jasno ističe njegovu liniju i pravac, ovdje je padina gradine strmija, pa i zid pada linijom kosine obronka. Dug je 10 m. Bilo je teško kopati njegov temelj i lice, jer je zemlja bila isprepletana hrekovima i žilama od makije – česmine, planike. Na ovoj strani zbog veće strmine blokovi su brže

Sl. 1. Ilirsko-helenistički bedem – ugao s anatirozom (strelica) / Fig. 1. Illyrian-Hellenistic wall – a corner with anathyrosis (arrow).

i lakše odronjavali, što je možda uzrok potresa ili naprosto ljudskog uništavanja prostim prevrtanjem. Ipak je ostalo nekoliko velikih temeljnih blokova koji su zbog svoje veličine ostali na mjestu. Zid se zbog strmine stepenasto spušta. Oba zida se na zapadnoj strani spajaju u oštri klinasti brid, kako sam rekao poput brodskog pramca, poput bastiona.

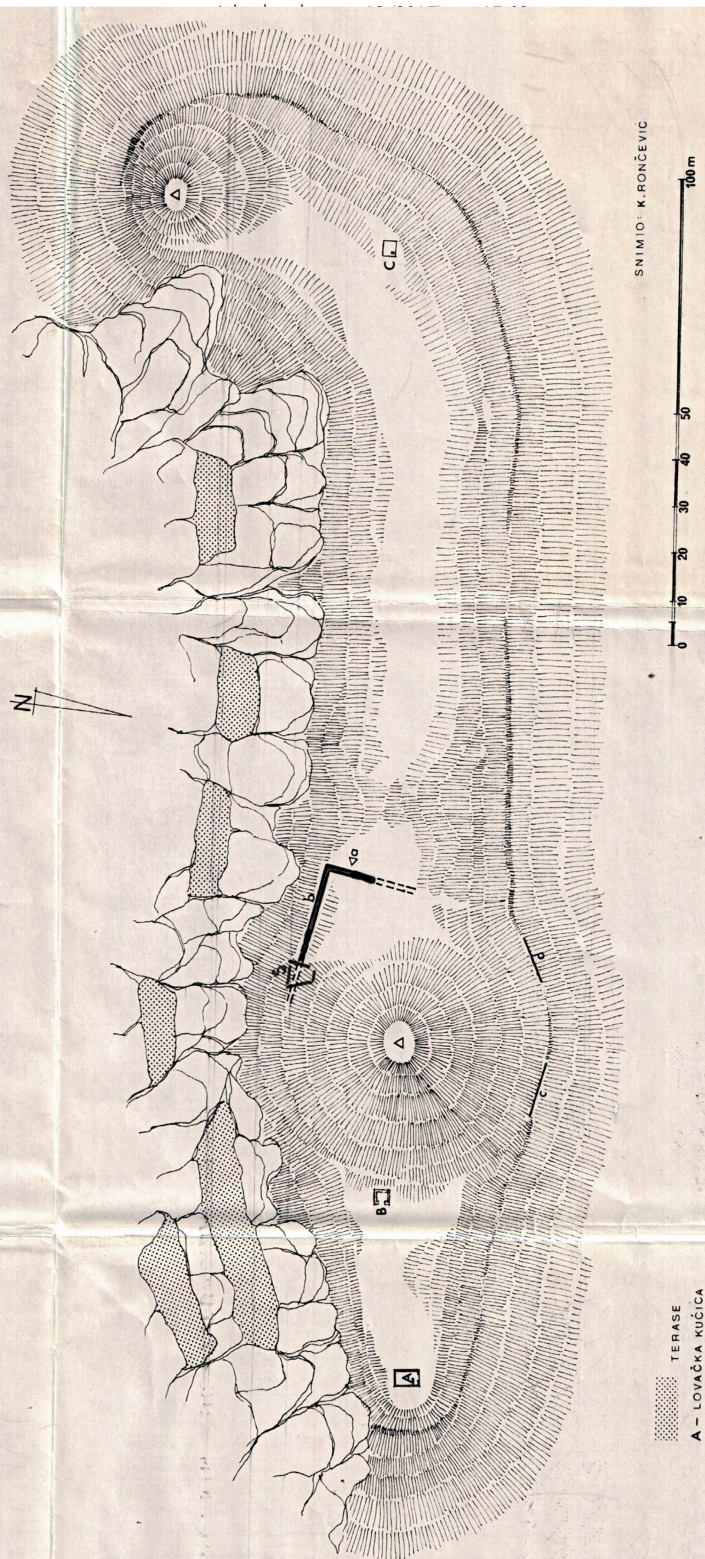
Izvršili smo mjerenje i snimanje zida. Izvršili smo mjerenje visoravni gradine, koja je duga 288 m i to uglavnom u pravcu istok – zapad, s tim što se na zapadnom kraju povija prema jugu. Širina visoravni kreće se od 30 m na mjestu humke do 44 m na zapadnom dijelu. U smjeru istok – zapad humka je duga 40 m. Vidi kartu – floris koji je snimio tehničar Krešimir Rončević i Pero Vojvoda (sl. 2).

Snimio sam 2 filma i jedan dija-film. Terasa na južnoj strani gradina ima širinu od 8-10 m. U nasipu ispod zida našli smo par lupara i morskih pužića. Na zapadnom kraju zaravnj našao sam komad ručnog klina ili mlina od porfirita? Isto tako na sjevernoj strani gradinskog humka u podnožju manji plosnati komad od istog kamena. Posao završili u 2 h. Poravnali smo jarke uz zid, osim toga dva velika kamena bloka smo vratili na zid. Zemlju i kamen iskopa smo bacali par metara zapadno od zida. To će kiša isprati i unijeti tokom vremena među kamenje urušenog zida. S nama se na gradinu bio popeo Jurica Vranković, koji je otišao ranije. Bio je lijepi topli sunčani dan s malo maglice ujutro, bez vjetera, tako da je i na ovom izloženom brdu bilo toplo, pa se moglo raditi u samoj majici. Poslije podne smo posjetili arheološku zbirku u Dominikanskom samostanu u Starome Gradu.

Četvrtak, 25. X. 1979.

Nakon tri dana rada na Kupinoviku odvojili smo 4 radnika i došli na Purkin kuk: prof. Zaninović, studenti Jasna Žanić i Željko Pušić. Radnici: Marko Posinković, koji je radio i lani, Nikica Matijević, Jure Moškateo i Antun Stančić. Počeli s radom u 7 h, dan vedar i sunčan, malo prohladan. Nastavili čišćenje duž jugozapadnog zida produblivanjem iskopa u širini od metra do metra i pol; i dalje se pojavljuju veliki temeljni blokovi kamena, klesani sa strane radi slaganja, a licem ostavljenim u prirodnom stanju na način ispupčenih linija. Nismo došli do živca kamena. Bilo je teškoća s vađenjem hrekova česmine i drugog grmlja u iskopu. U iskopu su se nalazili veći i manji blokovi koje smo dizali i ostavljali na zapadnoj strani iskopa. Nismo ih dizali natrag na zid jer je to tehnički neizvedivo bez dizalice. U iskopu na 6 m od ugla našli smo komadić dna manje posude, amfore ili krčaga antičke izrade, vjerojatno helenističke, iz vremena gradnje zida. Na južnoj padini ispod stijene gradine našao sam komadić klina ili sjekirice od crvenkastog kamena (andezita?) prethistorijskog karaktera, a u blizini komad profilacije antičke tegule. Na površini se ove gradine i inače susreću komadi antičkog atipičnog

PURKIN KUK - SITUACIJA 1978.

Sl. 2. Tloris gradine / Fig. 2. Ground plan of the hill-fort.

crijepa. Inače začuđuje odsutnost keramike u iskopu duž zida. Na čitavoj dužini zida produbili smo pola metra do metar. Posao završili u 2 h. Snimio nekoliko snimaka i dijapozitiva.

Poslije podne smo posjetili zbirku u Dominikanskom samostanu, primio me p. Nikola Farčić. Došao je iz Splita kolega Goran Protić. S nama je poslije podne bila i kolegica Jasna Jeličić iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u Splitu, koja vodi zaštitno iskopavanje oko crkvice Sv. Ivana u Starome Gradu, gdje je otkopala iza crkvice apsidu vjerojatno starokršćanske bazilike. Izmjerali jugoistočni zid, dug je 15 m. Na južnom kraju zida je živac i zid prestaje nad stijenom. Na do živca otkopanom uglu visina dvaju blokova je 95 cm. Donji blok je na živcu i nema anatiroze, visok je 53 cm, a gornji 42 cm. Treći blok koji smo bili lani povratili iznad ugla ima 54 cm, s tim što smo ga mjerili po dužini anatiroze, koja je ostala položena vodoravno. Nema sumnje da je ovaj blok bio na uglu, jer ima anatirozu. Sjeveroistočni zid ima 7,60 m.

Petak, 26. X. 1979.

Počeli rad u 7 h. Nastavljen rad s 4 ista radnika, a ekipi se pridružio kolega Goran Protić koji je došao iz Splita. Nastavili smo dublje čišćenje zemlje uz zid da bi došli do živca. Na uglu se pokazao živac. Redovi blokova su povećani za jedan do dva reda i u nekim dijelovima ne vidi se kraj. Nastavili čišćenje duž sjeveroistočnog zida, koji je produbljen za jedan red blokova i živac se još ne nazire. Iza ugla na drugom bloku sjeveroistočnog zida nalazi se blok velikih dimenzija visok 1,20 a dug 1,60 m. Visina zida na ovom bloku sačuvana je s njim do 2,20 m. Zid smo čistili u produženju prema sjeveroistoku i sada njegova vidljiva dužina iznosi 11,75 m, a čini se da se još nastavlja. U iskopu nasuprot ugla nađen komad mlinskog kamena. Završili rad u 2 h.

Subota, 27. X. 1979.

Započeli rad u 7 h: prof. Zaninović, Ivana Britvić te 4 radnika. Nastavili čišćenje duž linije sjeveroistočnog zida i došli do kraja s manjim blokovima, ali zid se i dalje nastavlja, samo je srušen i pokriven nasipom gradinske humke. Ovdje namime brijeg naglo postaje strmiji, pa su rušitelji i atmosferilije lakše obrušavali blokove niz stranu, kojih ima veliki broj u čitavom potezu od vidljivog kraja zida pa dalje prema istoku. Zbog velikog nasipa i blokova obustavili smo daljnje čišćenje, te smo prišli iskopavanju jedne sonde na kraju južnog zida, i to sa njegove istočne strane, širine 2 x 3 m. Počeli smo s južne strane i pokazuje se pomiješano kamenje i zemlja. Došli smo do istočne unutrašnje strane zida – bedema, koja je rađena od manjih blokova. Sredina zida ispunjena je svojevrsnim emplektonom od kamenja i crljenice terrae rosae. Zid je postojao do samog ruba hridi koja je ovdje visoka

oko 2 m i izdvaja uži gradinski vrh od južne padine brijega, ali je sav porušen, a blokovi se vide na padini ispod.

Radnik Juraj Moškateo smatra da je put koji se vidi kroz grmlje na padini desetak metara ispod zida i hridi ustvari izvorni put za gradinski vrh s južne strane, što je veoma vjerojatno budući da uza padinu nema terasa koje bi ukazivale na kasniju obradu zemljišta, a put za prilaz zapadnoj zaravni Grohote nalazi se oko 300 m zapadno od ove padine. Ovim je putem navodno nekada išla procesija za blagoslov polja na dan sv. Marka, kada se to vršilo upravo s vrha Purkin kuk, a kasnije je prenijeto kod kuće liječnika Ostojića na sjevernoj padini Purkina kuka.

U sondi je uglavnom bilo kamenje (dubina 50-80 cm) i zemlja, uz poneki veliki blok sa izvornog zida bedema. Našli smo 4-5 ulomaka keramike antičkog porijekla, koju treba vezati uz vrijeme gradnje zida (helenistički ulomak crno poliran), te par sitnih ulomaka prostoručne keramike. Krešimir Rončević je snimio novoiškopani dio zida sa Željkom Pušićem i prof. Marinom Zaninovićem, te unio sondu u tloris. Snimio sam 1 film crno-bijeli i desetak Agfa dijapozitiva. U 2 h završili posao. Dan je bio oblačan, a poslije sunčan i topao.

1980.

Utorak, 28. X. 1980.

Nakon tri dana rada na Kupinoviku, došli smo sa 6 radnika na Purkin kuk: prof. Zaninović, asistentica Rajka Makjanić, studentica III. g. Iva Matković. Rad počeo u 7 h. Nastavili kopanje sonde na južnoj strani gradinskog bedema, u čijem se vrhu pored zida pojavio manji zid u pravcu sjeveroistoka. U iskopu zemlja pomiješana s kamenjem. Sjeveroistočni bedem nastavili kopati, u dnu kamenovi zida koji je sada otkopan u dužini od 16 m od ugla s anatirozom, te onda skreće prema istoku. Dio blokova do visine od 1 m vratili smo na zid. Dan bio veoma topao, vedar i sunčan, bez vjetra. Završili posao u 14 h.

Poslije podne posjetili arheološku zbirku Dominikanskog samostana i primio nas pater prior prof. Nikola Farčić. Predali smo mu dva izdanja Centra za samostansku knjižnicu: "Materijali i strukture..." i "Fibule iz Siska". Na Kuku sam snimio 5-6 dija- i 1 film (12 snimaka) zida i sondi.

Srijeda, 29. X. 1980.

Počeli radom u 7 h: 6 radnika, prof. Zaninović, asistentica Rajka Makjanić i dipl. arheol. Ivica Žile. Nastavili iskop sonde na južnom obronku duž bedema. Iskopali duž bedema 7,30 m od južnog kraja. Na toj udaljenosti od južnog završetka zida pojavljuje se zid okomito na bedem, koji je ovdje širok 1,40 m. Tolika je visina i otkopanog dijela ovog suhozida, a dug je 1,80 m prema istoku, gdje

završava u nepravilnoj gomili. Zid je od nepravilnih blokova, kao i unutarnje lice bedema, ali su priklesani tako da je lice ipak pravilno i ravno vješto načinjeno i složeno. U iskopanom materijalu pomiješano kamenje i crvena zemlja. Sve sterilno i bez nalaza. Zid koji ide prema istoku je kao parapet bedema s unutrašnje strane na njegovoj točki gdje se bliži uglu skretanja prema sjeveroistoku.

Sjeveroistočni zid bedema na 16 metara skreće prema istoku u dužini od 2,30 m i zatim opet prema sjeveroistoku u dužini od 7 m, što smo otkopali. Ovaj bedem nakon skretanja gubi svoju kiklopsku dimenziju i izgrađen je od manjih više-manje pravilnih i pritesanih blokova, ali manjih su dimenzija. Kao da je ovaj zid imao funkciju da drži masu kamenja gomile gradine, a strmina na sjevernoj strani nije tražila velike blokove. Bedem smo dubili do daljeg metra dubine i nismo našli kraj. Zid se produžuje prema istoku i ima, čini se, paralelnih zidova. U dijelu od 2,30 m ispod zida nalazi se poriz koji je isturen 35 cm, a dug 1,80. Ugao smo otkopali do dubine 1,20 m, nema još temelja. Istočni zid visok 1,60 m. Dan sunčan i veoma topao, sa sumaglicom. Rad prestao u 14 h. Snimio 1 film i nekoliko dija (pozitiva).

Subota, 1. XI. 1980.

Petak navečer došao kolega Krešo Rončević, pa se cijela ekipa popela na Kuk, gdje je Rončević snimio novootkopane dijelove zida. Radnici nisu radili radi Svih svetih i Dana mrtvih. Dan bio sunčan i topao, te smo se okupali poslije podne u moru.

U nedjelju ujutro prof. Zaninović i Rajka Makjanić pošli u Hvar, Ivana Britvić i Iva Matković u Split, a Krešimir Rončević ostao do ponedjeljka, 3. XI., u Starome Gradu i pošao za Split.

1981.

Ponedjeljak, 23. XI. 1981.

Rad počeli u 7 h sa 6 radnika. Na radilištu prof. Zaninović, studenti Iva Matković i Pavle Vranjican. Očistili radilište od naraslog grmlja. Zatim prišli nastavku lanjskog iskopa tj. sonde na južnoj strani koja prati bedem s unutarnje strane. Materijal zemlja i kamen, uz par ulomaka grube keramike. Na sjevernoj strani nastavili praćenje zida, koji je urušen u gornjem dijelu, a u temelju se nastavlja manjim kamenjem. Produbljujemo iskop uz ugao na sjeveru i uz sjeveroistočni zid. U iskopu par ulomaka antičkog porijekla (amfore?) i komad (ulomak) kao kuglastog ili kruškolikog kamena neotočkog porijekla, te dva ulomka mlinskog kamena. Studenti Iva i Pavle obišli južnu padinu gradine. Puno terasa za obradu

i našli komade crvene antičke keramike debljine kao stijenka amfore. Završili posao u 2 h. Dan bio lijep i sunčan s malo maglice na horizontu i nad brdima.

Poslije podne posjetili Dominikanski samostan i odnijeli dvadesetak ulomaka keramike iz Kupinovika i tegulu sa žigom "Pansiana" na pohranu u zbirku. Ostali na večeri svi kod priora p. Deškovića i o. Hrvoja: crni rižoto, lignje, kuhani kupus, pečeno meso, naranče, crna kava, vino bogdanuša. U 8.30 pošli kući u hotel.

Utorak, 24. XI. 1981.

Počeli radom u 7 sati. 6 radnika i ekipa: prof. Zaninović, studenti Jakov Keršić, Maja Razović i Pavle Vranjican. Nastavili iskop – sondu duž južnoga zida s njegove istočne strane. Pratimo okomiti zid istočno od južnog bedema širine 1,80 m i visine 2,70 m. Došli do njegova temelja koji je od manjeg neobrađenog kamena, položen na zemlji i sitnom kamenju. U iskopu pronašli par ulomaka grube prostom rukom rađene keramike i par ulomaka crvene antičke keramike, te par životinjskih kostiju.

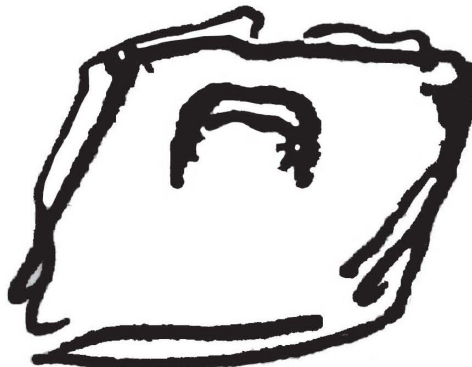
Započeli kopati sjeverno od zida tražeći njegovu istočnu stranu. Na sjevernom zidu nastavili iskop na kraju i dublje kopanje duž ranijeg rova u potrazi za temeljem. Sjeverni pravokutni ugao zida dobio je svoj temelj na živcu i sada je visok 1,80 m. U južnijem dijelu zida također je sada visine 1,80 i još nema temelja. Jedino se po sredini zida 6,50 m od sjevernog ugla pojavio kamen živac. U iskopu na kraju i duž zida našli smo šest ulomaka tanke keramike crvenih stijenki (antika) i par komada prostoručne, te par životinjskih kostiju. Obišao sam sjevernu stranu gradinskog nasipa i na 80 m od vrha našao ulomak bazaltne? stijene, dio mlinskog kamena? Završili posao u 2 h. Poslije podne došla kolegica Maja Bonačić iz Splita. Bio na pošti pitati kada će stići novac za isplatu radnika. Vrijeme bilo oblačno i sitne kapi oko podne, zatim opet dobro, čak malo sunca.

Srijeda, 25. XI. 1981.

Počeli radom u 7 h. Ekipa: prof. Zaninović, studenti Jakov Keršić, Pavle Vranjican i gost kolegica Maja Bonačić iz Splita. Šest radnika: Jakov Dužević, Juraj Moškateo, Šurjak Toma, Vinko Moškateo, Ante Stančić. Nebo oblačno, prohladno, ali kiša ne prijeti neposredno.

Nastavili iskop na sjevernoj i južnoj strani. Na sjevernoj strani zid se nastavlja u gruboj tehnici slaganja neobrađenih kamenova u 2 reda, uz samo poneki obrađeni. U tom sjeveroistočnom smjeru otkopali smo 5 m, visina doseže do 1,10 m. Zid se na kraju gubi u dosadašnjem nivou iskopa, ali dublje ga ima još. Reklo bi se da su ovakvi koncentrični prstenovi podziđivanje, jer je ovakav zid prije te namje-

ne nego li obrambene kao zapadni megalitski zid, opasivali u različitim nivoima sav veliki kamenjem stvoreni gradinski humak. U iskopu našli ručku jedne antičke posude s dijelom oboda, jedan komad prostoručno rađene posude s drškom udubljenom u stijenku posude (sl. 3), dva komada antičkog posuđa, dva grubog i jedan sivi morski šljunak.

Sl. 3. Ulomak posude s drškom / Fig. 3. Fragment of a handled vessel.

U sredini megazida prema zapadu, gdje se pojavio živac kamen, visina zida je 2,75 m. Južno od sredine zid je viši, ali treba ga čistiti do temelja. "Kula" prislonjena na južni bedem s istočne strane također ima zid dug, za sada otkopan, 2,55 m. Po sredini se uvija pa zid tvori tupi kut. Dubina ide u šut i treba je tek utvrditi. Isto tako on je i duži od sada nam poznate dužine. Kraj južnog zida bedema smo podzidali s unutrašnje strane, da se ne uruši. Isto tako smo podigli nekoliko kamenova na sjevernom bedemu (nad uglom) i na dijelu novootkopanog zida podzidali jedan dio da se spriječi moguće urušavanje. Snimili učinjeno. Završili posao u 14 sati. Opći dojam nakon ponovljenog promatranja i ovogodišnjih keramičkih nalaza da je zid megalitskih blokova načinjen u helenističko doba, većina ulomaka keramike je antičke izrade od crvene pečene zemlje, a prostoručni komadi potvrđuju prisutnost domaćeg ilirskog stanovništva. Prvotni dojam prve kampanje ostaje i dalje: helenistička fortifikacija izrasla iz prethistorijske gradine.

1982.

Utorak, 23. XI. 1982.

Počeli radom u 7 h. Ekipa: prof. Marin Zaninović, dipl. arheolog Mario Jurišić i 4 radnika: Jakov Dužević, Frane Šurjak, Marko Dužević, Marko Posinković. Vrijeme tiho, sunčano, lijepo.

Počeli iskopom uz zidove "kule" do jugoistočnog bedema, koji se nastavlja prema sjeveru uz blago povijanje. Na sjevernoj strani u lanjskom iskopu našao 5-6 komada prostoručne keramike i jedan mali ulomak crne polirane keramike, kompaktnog pečenja, tankih stijenki (helenizam?). U iskopu "kule" (istočni dio dužeg zida) veći ulomak crvene kompaktno pečene keramike antičkog porijekla. Nakon toga nađeno grlo helenističke amfore promjera 10 i 11 cm (sl. 4) od crvene pečene zemlje, kompaktnog sastava. Oba komada na dubini od 1,5 m. Otkopali 2 m dužine zida prema sjeveru i do 1,5 dubine. Zid se nastavlja. Rađen je od manjih nepravilnih kamenova od kojih je poneki poluobrađen. Rad završili u 14 h po lijepom sunčanom vremenu. Za marendu radnici ispekli meso svinjsko na gradelama. Na sjevernoj strani humka duž iskopa zidova u zemlji se vidi sitnije kamenje koje kao da je gorilo u vatri. To je u cijelom potezu iskopa, sa kamenjem karakteristične sivocrne boje od vatre.

Sl. 4. Grlo helenističke amfore / Fig. 4. Rim of a Hellenistic amphora.

Srijeda, 24. XI. 1982.

Nastavili radom u 7 sati. Prof. Zaninović, Ivana Britvić, 4 radnika. Produžili iskop duž istočnog zida "kule". Do dubine od 1,80 – 2,00 m. Pretežno veće i manje kamenje pomiješano s malo zemlje. Na dubini od 2 m našli dva ulomka grla posude od kompaktne pečene crvene zemlje, te tri ulomka od ravne pločaste keramike debljine od 2 cm (crijep?) i 1 komad tanje ravne keramike. Keramika je antičkog helenističkog? porijekla, što bi govorilo u prilog kronološkog opredjeljivanja ovog "bastiona" uz glavni zapadni zid u helenističko vrijeme, što smo i ranije konstatali na temelju antičkih ulomaka u iskopu s vanjske strane bedema. Dio zida je u bastionu bio srušen, pa smo ga ponovno sagradili u visini od pola m i dužini od 1,5 m. Nađena u iskopu i ručka od amfore. U 12 sati je radilište posjetila Barbara Smith iz Washington D. C., na postdiplomskom studiju u Cambridgeu (G. Alexander), sada kod nas obrađuje željeznodobno naselje. Rad završili u 14 h. Dan bio lijep, sunčan, u drugoj polovini oblačno. Snimio pet snimaka. Navečer došao Krešimir Rončević.

DNEVNIK RADOVA

DOL – “KUPINOVIK”

1978.-1982.

Ponedjeljak, 16. X. 1978.

Ujutro došao u Dol – Stari Grad radi dogovora o početku radova sa vlasnikom Tomijem (Tomislavom) Duževićem pok. Luke. Pogledao par gradilišta u Starome Gradu radi eventualnih nalaza. Vrijeme lijepo, sunčano.

Utorak, 17. X. 1978.

Ujutro u Hvaru na katastru radi trasirki. Poslije podne u Dolu kod T. Duževića, vlasnika “Kupinovika”, smjestio se kod njega u privatnom smještaju. U 19 h otišli na trajekt u Stari Grad dočekati ostale članove ekipe: Marina Šarić-Šegvić, asistent u Odsjeku za arheologiju Filozofskog fakulteta u Zagrebu, Krešimir Rončević, tehničar-crtač iz Odsjeka za arheologiju Centra za povijesne znanosti u Zagrebu, Ivana Britvić, studentica treće godine arheologije i grčkog jezika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, Pavo Vojvoda, student arheologije i povijesti na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Svi stigli trajektom “Vis” iz Splita, gdje su zbog magle stigli sa zakašnjenjem u 12.50 umjesto u 9 ujutro. Pošli odmah u Dol, stigli nešto prije osam i smjestili se kod Tomija Duževića. Vrijeme bilo oblačno.

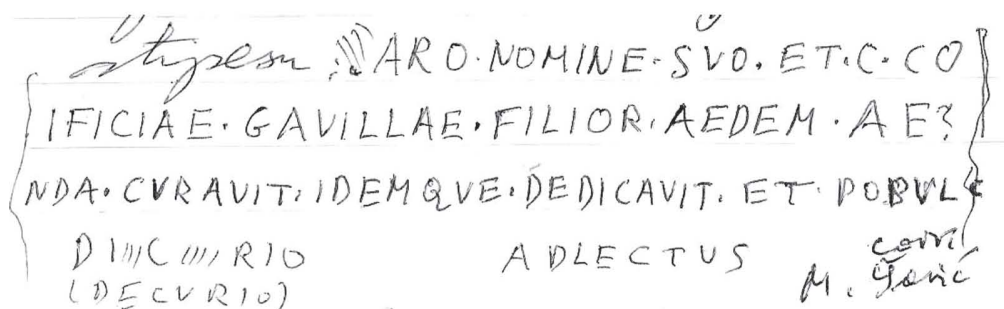
Srijeda, 18. X. 1978.

U 7 h započeli radom, vođa ekipe prof. Zaninović i ostali članovi, te dva radnika iz Dola: Ivan Stančić pok. Luke i Toma Moškateo pok. Tadije. Kako je lokalitet “Kupinovik” sav zarastao u kupinu, to smo najprije prišli čišćenju ovog gustog bodljikavog grmlja. Ime lokaliteta uistinu odgovara, jer kupina doista sve pokriva. Siječe se motkom i kosirima i skuplja u hrpe koje su onda zapalili i tako ubrzali postupak čišćenja. Međutim oko 10 h započela je kišica i ometala posao. Prije toga smjenjivali su se sunce i oblaci, ali je jugo prevladalo. Tjedan prije našeg dolaska bio je divno sunčan, ali nažalost nismo mogli ranije doći: ispiti, sjednice i druge obaveze, osim toga čekali smo da završi berba grožđa, da bi lakše dobili radnu snagu.

U 10 h pauza do 10.30, zatim nastavak čišćenja na južnoj strani četverokuta kojeg zatvaraju zidovi dužine 22 m u smjeru I – Z, a S – J 12 m.

Kupinovik (Kat. opć. Stari Grad, parcele broj 1886/2 i 1894, vlasnik Tomislav Dužević p. Luke) je odavno poznati lokalitet, gdje se na širokom prostoru nalaze njive i gomile ispunjene karakterističnim antičkim crijepom. U dijelu na kojem radimo nalaze se ostaci antičkog tijeska za ulje, mlinski kamen za mljevenje

maslina, baza za mlin, stipites za vitlo. To su dva velika kamena bloka, dijelovi arhitrava neke građevine, vjerojatno grobnog mauzoleja, sudeći po natpisu koji se nalazi na južnom stipesu (sl. 5). Čitav natpis sugerira funerarni značaj njegova sadržaja. Da je građevina vjerojatno imala oblik mauzoleja – hrama navodi nas i nalaz dviju masivnih baza stupova sa profilacijom, što ih je vlasnik T. Dužević prenio pred svoju kuću i umetnuo ih kao podlogu za ljetni stol u svom dvorištu. Eventualne dimenzije građevine vjerojatno će pokazati iskapanje.

Sl. 5. Ulomak arhitrava s natpisom / Fig. 5. Fragment of an inscribed architrave.

Kameni blok stipesa s natpisom dug je 1,38 m, širok 0,48 m i debeo 0,36 m. Osim toga vidljivi su još neki arhitektonski ulomci. Prema pričanju T. Duževića njegov je otac prilikom krčenja zemlje za vinograd nailazio na grobove i kameni pod. Navodno je bila nađena olovna cijev. Oko stotinjak metara zapadno od položaja tijeska nalazi se bunar koji je, sudeći po opisu vlasnika Stančića koji ga je otkopao s ocem, također antičkog porijekla. I ovdje su gomile pokrivena crijepom i kamenje od kojeg su zidovi je obrađeno i poluobrađeno. Navodno je kamenje za gradnju odavle i odnašano za gradnju kuća u Dolu. Radi se bez sumnje o velikom antičkom i kasnoantičkom lokalitetu, villi ili čitavom zaselku, za sada nepoznate veličine, ali prostranom sudeći po čitavom prostoru. Teren je nešto povišen posebno prema zapadu i spušta se u par terasa. Inače nalazi se oko 200 m sjeverno od ceste Stari Grad – Jelsa. Prilazi se linijom antičkog kardina koji je CK (citrakardo) III D(exterior)? Jedan veoma zanimljiv i vrijedan položaj, nažalost oštećen uvelike intenzivnom obradom. Što će dati pokazati će, nadajmo se, naša istraživanja. Snimio sam nekoliko dia- i crno-bijelih snimaka.

Kiša nas je u par navrata tjerala u malu lučicu. U 2 h smo završili i pošli kući. Putem nas je smočio pljusak. Kiša je padala i poslije podne i koristili smo [je] za raspravljanje arheološke problematike ovog područja. Ručali smo pečeno meso i salatu od krumpira i luka (kapule), a večerali kuhanu blitvu i špinat i škarpinu lešo.

Četvrtak, 19. X. 1978.

Počeli rad u 7 h. Oblačno i rosno, vlažno, ali važno je da nema kiše. Uz Ivana Stančića rade i Šurjak Frane pok. Kuzme i Silić Mate. Toma Moskatelo nije došao. Završili čišćenje kupine na zapadnoj strani, zatim prišli kopanju prvog sloja sa zapadne strane gdje počinje zemljišna terasa lokaliteta sa tijeskom, podziđe sa jednostrukim zidom. U zemlji nema nalaza, jer je to prvi sloj od 30-40 cm koliko smo duboko kopali, koji je obrađen mnogo puta. Krešimir Rončević s Ivanom Britvić i Pavom Vojvodom je prišao postavljanju mreže označivši prostor veličine 20 x 10 m s prostorom od 8 kvadrata 5 x 5 m.

Prišlo se uklanjanju kamena oko okrugle kamene baze tijeska i ispraznila se voda iz areae. Pokazala se fino obrađena glatka površina s profilom (sl. 6). Do nje se nalazi okrugli mlinski kamen promjera [...]. Prišlo se čišćenju južne strane radilišta da bi se tu prenosila otkopana zemlja. Starac Marko Posinković veli da je tu pred 52 godine bio došao Mihovil Abramić (1926.) i kopao. Vjerojatno je od njegova kopanja i zemlja na sjevernoj strani uz zid. (Vidjeti u Arheološkom muzeju Split eventualnu dokumentaciju). Isto tako veli da je na svojoj njivi 100 m sjeverozapadno odavde bio našao poludragi kamen ahat (kako mu je rekao inž. Žanetić) i dao ga svojoj kćerci koja sada živi u Splitu. Na radilište je došao Juraj Dužević, brat Tome, vlasnika dijela na kojem radimo, koji je kako veli na njivi odmah sjeverno do tijeska pred nekoliko godina kopajući našao nekoliko "medalja", valjda novaca, koje da je poklonio 1967. ili 68. muzeju u Splitu. Frane Sansević veli da su oni s ovih njiva odnosili kamenje za gradnju svoje kuće u Dolu 1937.? Don Ivo Moskatelo se sjeća kao dečko gimnazijalac u IV. razredu (1924.?) da je bio nađen kamen poput malog stupića s kapitelom na kojem je grčki pisalo εἰς τὸν βασιλέου. Ne zna tko je to i kada odnio, ali točno se sjeća natpisa. Obišao sam širi prostor prema sjeveru i ustanovio da antičkog crijepa ima i na daljim gomilama prema sjeveru od tijeska. Znači da su se građevni objekti pružali i ovuda. Juraj

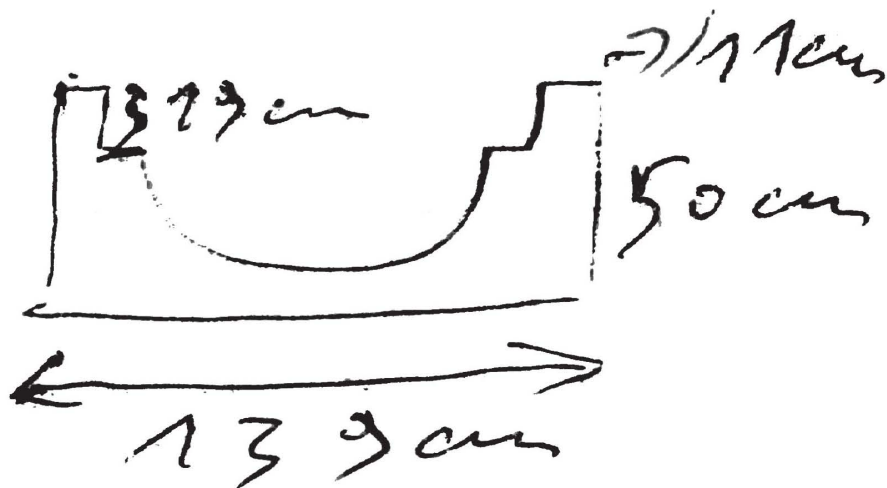
Sl. 6. Tijesak / Fig. 6. Oil or wine press.

Dužević veli da je na svojoj njivi sjeverno od tijeska prilikom krčenja nalazio na zidove. Pri kopanju bliže podlozi tijeska naišlo se na čvrstu podlogu i dio zida. Završili posao u dva sata. Ručali crveni bakalar. Poslije podne posjetili Stari Grad. Vidjeli smo dio zida Pharosa, Sv. Ivan. Brzo se mračilo, kako je oblačno. Vratili se u 7 h pješke u Dol. Večerali meso na žaru i salatu. Sipi sitna rosa. 21 h 30 min.

Petak, 20. X. 1978.

Počeli radom u sedam sati. Oblačno, ali suho. Radi sedam radnika. Pored trojice od jučer došli su: Kuzma Stančić, Šime Šurjak, Dužević Jakov p. Jurja, Matijević Nikica p. Kuzme. Prišli smo uklanjanju zemlje u zapadnom dijelu terena (iza kamenog tijeska), koja je otkopana jučerašnjim zahvatom do dubine od 80 cm. Zemlju odvozimo na južnu stranu njive Tome Duževića, nakon što su radnici pogulili stare loze. Zemlje ima dosta, pa je Ivan Stančić doveo svoj mali traktor s prikolicom, kojim se odvozi zemlja tako da je proces ubrzan. Dva radnika čiste kamenje i zemlju oko baze tijeska koja se pokazuje do temelja. Visina je 50 cm, promjer 139 cm. (sl. 7) Veliki kameni okrugli blok na par mjesta je napukao. Desno (istočno) od stipesa s natpisom izvukli smo profiliranu kamenu ploču iza koje se pokazuje nadsvođeni otvor podzemne prostorije. Zemlja je skinuta za 80 cm. Ispod toga javlja se pomiješano manje i veće kamenje. Kamenje koje se nalazi na terenu i u gomilama je, rekao bih, 90% obrađeno ili poluobrađeno, sve korišteno naknadno u arhitekturi. U šutu i kamenju gomile nalaze se ulomci velikih dolija (dva komada) i komadi hidraulične žbuke debeli do 8 cm.

Pošli smo dekulmanom (starim putem Starigrad – Jelsa) na osnovu podataka starca Ive Posinkovića da je na drugom križanju prema istoku bio našao neki

Sl. 7. Tijesak / Fig. 7. Oil or wine press.

obrađeni spomenik. Nismo uočili ništa. Počela je oko 11.30 sipiti povremena kišica koja je ometala posao. Završili smo u 2. Sipila je sitna kišica. Ručali smo pečenu svinjetinu i tjesteninu sa salatam. Poslije podne je padala kiša, jaki pljusak. Stigle su trasirke iz Zagreba – Hvara. Krešimir Rončević je došao u 7 parobrodom iz Splita, gdje je bio pošao ujutro na sastanak radi proslave HAD-a i rada na tiskanju publikacije. Večerali smo pečenu ribu (šnjure) i salatu.

Subota, 21. X. 1978.

Počeli rad sa sedam radnika u 7 h. Veoma oblačno, ali bez kiše koja je padala skoro cijelu noć. Puše levanat. Nastavili s odvozom zemlje i kopanjem zemlje uz sjeverni zid s gomilom na zapadnoj strani. Isto tako proširenje iskopa oko temelja stipesa s natpisom, i to sa zapadne strane između kamene grede i tijeska. Na istočnoj strani prati se iskopom zemlje zid koji se pojavio prekučer. Nad svodom “podzemne” prostorije čišćenjem zemlje pojavila se zaravan obložena hidrauličnom žbukom, vjerojatno bazen za ulje – lacus ili amurca. U rasutom sloju istočno od stipesa našao se komad bloka s profilacijom, vjerojatno iz arhitravne konstrukcije. U iskopu je bilo i dosta kamenja poluobrađenog koje je sklanjano na gomilu. Zid gomile sjeverno od kamenih greda (*stipites*) bio je urušen pa smo ga podigli i iza njega nabacali kamenje koje je bilo palo.

Gradilište je posjetio Juraj Dužević, Tomijev brat, koji se sjeća da su kopali 1926.-7. kada je on imao dvije godine. Veli da su južno od našeg iskopa zidovi, a još desetak metara južnije grob koji da nisu otvarali. Kod bunje južno od radilišta je cisterna i kod nje su bili našli, kako on kaže, cijev od kalaja, vjerojatno od vodovodne instalacije za postupak pravljenja ulja. U istočnom dijelu sonde iza bedema koji smo otkrili da su bile kamene stepenice čije su pragove skinuli i odnijeli nesavjesni pojedinci. U zidovima južno od sonde smo pronašli još dva ulomka jedne velike kamene podloge za tijesak.

U dva sata prestali s radom. Puše dosta jak vjetar. Ručali smo kupus skuhani na gulaš i pečenu svinjetinu. Popodne smo posjetili glavnu župnu crkvu s tri lijepe talijanske slike i Rendićevim oltarom i crkvu Sv. Marije. Večerali smo pečenu teletinu i salatu i krumpir restani. Juraj Dužević još reče da mu je pok. otac prilikom kopanja bio našao veću količinu ostataka “pajčice” – to je masa koja ostaje nakon mljevenja maslina, pa [je] ulje na svoj način konzervira i koštice. Slično je bio našao i prof. Suić u Mulinama. Ta se masa po svoj prilici nalazila u prostoru bazena – lacusa koji smo danas otkopali. Veli da je tom masom otac mu bio zagnojio vinograd koji je te godine bio odlično rodio.

Nedjelja, 22. X. 1978.

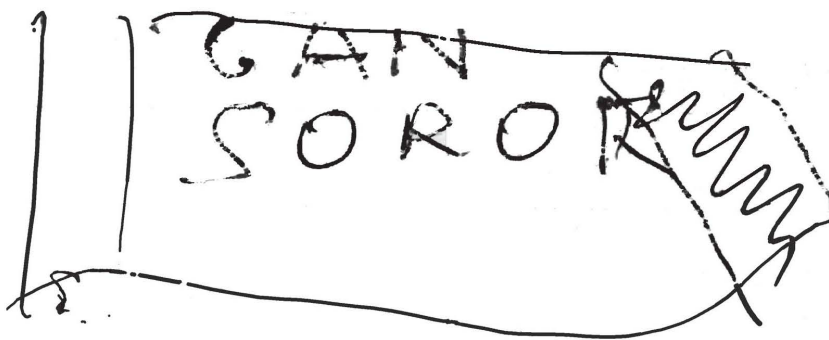
Bili smo u Hvaru i posjetili muzejsku zbirku u Samostanu franjevacu. Vratili se poslije podne u 5 h 30 min. Bio lijep, sunčan dan s malo bure.

Sl. 8. Ulomak dolija.
Fig.8. Fragment of a dolium.

Ponedjeljak, 23. X. 1978.

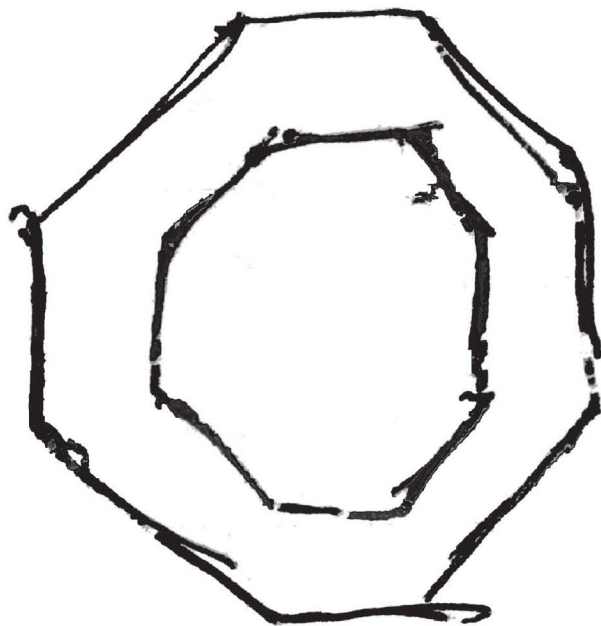
Nastavili rad na Kupinoviku sa 7 radnika istih kao i u subotu. Nastavili čišćenje sonde prema istoku u produženju istom širinom kao i iskop uz istočni stipes. Pokazuju se zidovi sa strane rađeni iz tanjih pravilnih blokova. Iznad već spomenutog svoda podrumske prostorije javio se naknadno obrađeni i zagrađeni pregradni zid debeo 35 cm, koji je pregradio bazen obložen hidrauličnom žbukom debljine 4 cm u kojem je u istočnom dijelu na dnu obli otvor koji je formiran kao posuda u kojoj se skupljalo ulje koje je teklo iz mljevene mase koja se prilikom prerade tu stavljala. Odnosena je iskopana zemlja iza bazena i iza zidova južno prema bunji na zemljištu Duževića. U bazenu je nađen ulomak debelog gornjeg dijela otvora velikog dolija s četiri urezane linije na gornjoj plohi grla (sl. 8), vjerojatno oznaka posude ili količine (inv. br. 11). Iza zida sjeverno od stipesa bez natpisa nađen ulomak ploče natpisa dužine 53 cm, visine 31 cm, debljine 9 cm. (sl. 9) Profilacija do polja natpisa široka 10 cm. Visina slova od 8-6 cm. Natpis vjerojatno nadgrobní: can[didae?] sorori. Ploča od bijelog vapnenca.

Sl. 9. Ulomak natpisa.
Fig. 9. Fragment of an inscription.

Ujutro u 9 h prošli smo DM (decumanus maximus, sada cesta Stari Grad – Vrboska) s Juricom Vrankovićem iz Staroga Grada, nekadašnjim povjerenikom Historijskog arhiva Hvar, koji je nadzirao radove prilikom izrade aerodroma duž linije dekumana bliže Vrboskoj 1969. g. Prilikom izrade aerodroma bilo je likvidirano više antičkih ostataka zaselaka. Na položaju Mirke koji je sjeverno putem od kraja aerodroma na istočnom kraju nalazi se antički zid dug pedeset metara, bio je visok oko 3 m i koso nagnut prema istoku. Prilikom sadnje mladog vinograda (1975.) vlasnik je skinuo njegov vrh i podgradio to kamenje u novi suhozid.

Još dalje prema istoku nalazi se predio Starevci, oko stotinjak metara od dekumana Maksima nalazi se zdenac zvan Studenac (lokalitet "Carevac"). Antička možda već grčka konstrukcija s osmerokutnom krunom, reklo bi se ne antičke gradnje ali bez sumnje oponašajući antičku osnovu. Zdenac je dubok 22-25 m. Na istočnoj strani je živa stijena u dubinu, a na zapadnoj, sjevernoj i južnoj je strani zidan. Na dnu je mnogo nasipa i kamenja. Bez vode je (listopad), radnici vele da se voda pojavi nakon većih kiša u siječnju ili veljači. Pločnik oko krune zdenca je također osmerokutan s rubom 63 cm širok. Zid zdenca je debeo 29 cm. Visina krune 64 cm. Promjer zdenca 144 m. (sl. 10) Stranica osmerokuta je 58 cm. Zdenac je južno od DM prvi putić prema sjeveru, istočno od aerodroma (raskršće Dračevica 2). Vidi se iz DM ceste mali zidani kao dimnjak. Sve su ograde ovdje kvadratne, kao da su dijelovi manjih centurija. Po svim gomilama ima

antičkog crijepa, što svjedoči o intenzivnoj naseljenosti ovog predjela, a i toponim Starevci (uspor. kod Staroga Grada Sterač Starač). Kod zdenca Studenci je poklopac sarkofaga koji služi kao pojilo. Dug je 143 cm, širok 72 cm. Debljina stijenke je 8 cm na kraćoj strani, a 6 cm na duljoj strani. Dubok je 36 cm, na uglovima 27 cm.

Sl. 10. Zdenac / Fig. 10. Well.

Radilište su posjetili ing. Ivo Politeo iz Staroga Grada, povjerenik Centra za zaštitu spomenika kulture u Hvaru, te ing. arch. Stanka Machiedo iz Regionalnog zavoda za zaštitu spomenika u Splitu i njen suprug prof. dr. Dimitrije Machiedo, prof. u miru Pravnog fakulteta u Splitu, i don Ivo Moskatelo iz Dola, svećenik u mirovini iz Dola, bivši župnik Velog Grablja, koji nam je rekao za natpis εις τὸν βασιλέα? koji je on vidio kao dječak. Posao je završio u dva sata. Predmeti su ucrtani u Inventar. U šutu smo našli malu posudicu, kao šoljicu, od bronce ukrašenu biljnim ornamentom s punkciranjem (barok?). Bio je lijepi sunčani dan, veoma topao. Ručali smo govede šnicle, salatu i juhu. Popodne smo išli na Purkin kuk. Večerali smo pečeno meso, salatu i špinat.

Utorak, 24. X. 1978.²

Nastavili smo radom u Kupinoviku sa 5 radnika. Nikica Matijević je bio spriječen, a Kuzma Stančić je sa dijelom ekipe pod vodstvom prof. dr. Marina Zaninovića radio na lokalitetu Purkin kuk (gradina). Na "Kupinoviku" su ostali članovi ekipe: M. Šarić, K. Rončević i I. Britvić. Nastavljeno je čišćenje zemlje istočno od bazena ("A") sa hidrauličnom žbukom i u produžetku s tim bazenom otvoren je drugi, također sa hidrauličnom žbukom ("B"), nešto kraći i bez otvora za talog. Istočno od zida bazena nasuta je zemlja u širini od 30-tak centimetara, do zida koji se naslanja na južni zid prostorije u koju su bili ugrađeni bazeni.

Očišćen je također i prostor iza sjevernog zida bazena "B" gdje se pojavio novi zid, od vrlo pravilnih, dobro klesanih velikih kamenih blokova. Uz južni dio toga zida došlo se do zdravice. Sjeverno od kraja bazena "B", u nasipu nastalom prilikom ranijih istraživanja pojavio se također isto građen zid, koji leži na kamenom pragu (stopi) i čini širu četverokutnu zaravan uz stepenice do zida koji je zajednički građevini iz ranije faze gradnje i bazenu "B". Od 6-8 stepenica nađeni su samo temeljni kamenovi i dijelovi pragova sa desne i lijeve strane. Najniža stepenica ležala je na široj kamenoj ploči (0,60 x 0,60) koja se nalazila u istoj ravnini sa stopom četverokutne zaravni sa zidom. Po načinu obrade kamenih blokova i kvaliteti arhitekture, taj bi kompleks mogao možda biti istovremen sa natpisom na stipesu. U rasutoj zemlji nađen je jedan manji komad kamene ploče s jednostavnom profilacijom, možda ulomak nadgrobne ploče i dio dna kamene žare. Radilište je posjetio [ostavljeno prazno, vjerojatno za ime – op. A. D. K.] vlasnik zemljišta na Purčinom kuku gdje radi drugi dio ekipe, kao i Jurica Vranković, bivši povjerenik Historijskog arhiva u Hvaru. Radilo se od 7-14 sati po sunčanom i toplom vremenu. Ručali smo govedsku juhu sa tjesteninom i musaku od krumpira sa salatam.

² Od ovoga datuma do zaključno s četvrtkom, 26. X. 1978., dnevnik je vodila Marina Šarić.

Poslije ručka oko 15.30 zaputili smo se u Dol sv. Ane, gdje se iznad kuće Antuna Raića, u predjelu zvanom Buta, nalaze ostatci sistema za kaptažu vode i antički rezervoar za vodu. Rezervoar je imao bačvasti svod, ostaci kojega se djelomično naziru na bočnim zidovima, sačuvanim jednim dijelom u čitavoj visini (2,30 m). U živoj stijeni (južni dio rezervoara) vide se obrisi svoda, ožbukani hidrauličnom žbukom, kao što su bile ožbukane i bočne strane. Živa stijena služila je kao južna strana rezervoara. Ostaci sjevernog zida rezervoara produžuju se prema istoku i izvan kontura samog rezervoara, te se može pretpostaviti da se radilo o većem kompleksu sistema za sakupljanje vode, pogotovo što su na terasama ispod i iznad rezervoara nizovi sličnih skošenih živih stijena, koje sa minimalnim intervencijama mogu poslužiti kao prirodni sistem skupljanja i dovoda vode. Po pričanju A. Roića u blizini antičkog rezervoara nalazili su se "kanali" kojima se voda dovodila u niže dijelove i bunare. Čitav taj kompleks narod zove "Teutini dvori". Dijelovi puta koji vodi iz Dola sv. Marije u Dol sv. Ane, u predjelu Buta, leže na ostacima rimskih zidova, koji su vjerojatno pripadali kompleksima gospodarskih zgrada u starom naselju. Antički rezervoar je fotografiran i napravljeni su arhitektonski snimci čitavog kompleksa. Na povratku iz Dola sv. Ane pogledali smo župnu crkvu sv. Mihovila i posjetili župnika velečasnog Marka Zelanovića koji nas je obavijestio o uništenoj crkvi sv. Dujma, istočno od Dola sv. Ane.

Srijeda, 25. X. 1978.

Nastavili smo u istom sastavu ekipe radom na Kupinoviku sa 5 radnika, istih kao i u utorak. Očišćena je zemlja u sjevernom dijelu sonde kod stepenica i četverokutne zaravni sve do zdravice. Zapadno od stepenica na udaljenosti od 3,70 metara pojavilo se drugo stepenište, sa 3 sačuvane stepenice, širine 0,60 metara a visoke oko 18 cm. Uz te stepenice očišćena je ista četverokutna zaravan kao uz istočne stepenice, dimenzija 60 x 90 cm. Očišćen je i zid koji povezuje oba stepeništa, a od kojeg je ostao sačuvan najdonji red blokova, na temelju, i djelomično red iznad njega. Svi zidovi su od pravilnih četverokutnih, vrlo dobro klesanih blokova.

U produžetku bazena prema istoku nastavilo se sa odgrtanjem zemlje i naišlo na nasip unutar zidova širokih cca 45 cm. Među nasutom zemljom i kamenjem pojavili su se ostaci mozaika, u zasutom stanju, vjerojatno od neke starije gradnje. Kockice su različitih dimenzija, uglavnom svjetlije i tamnije boje (crno-bijeli mozaik?). U nasipu je nađena i jedna ručka od amfore. Južno od bazena sa oblim otvorom za talog otvoren je poprečni zid, kojemu je sačuvano samo jedno lice. Zid je širok 94 cm, a s njegove unutrašnje strane također je bila nasuta zemlja i kamenje. U toj istoj sondi nastavljeno je čišćenje vanjskog lica zida od bazena na dubini od 80 cm. Teren su posjetili učenici Ugostiteljske škole iz Staroga Grada,

koji pričaju da se u polju Starač u vrtu Sibe Vranjicanija nalazi bunar sagrađen djelomično na ostacima mozaika. Također je na radilište došao i Jurica Vranković iz Staroga Grada. Radilo se po sunčanom i toplom vremenu, do 13.30 sati. Ručali smo juhu, tjesteninu s mesom i salatu od kupusa. Poslije podne smo otišli do Staroga Grada i pogledali arheološku zbirku u samostanu Dominikanaca i Hektorovićeve ribnjak. Večerali smo pržolice na žaru i salatu od krumpira.

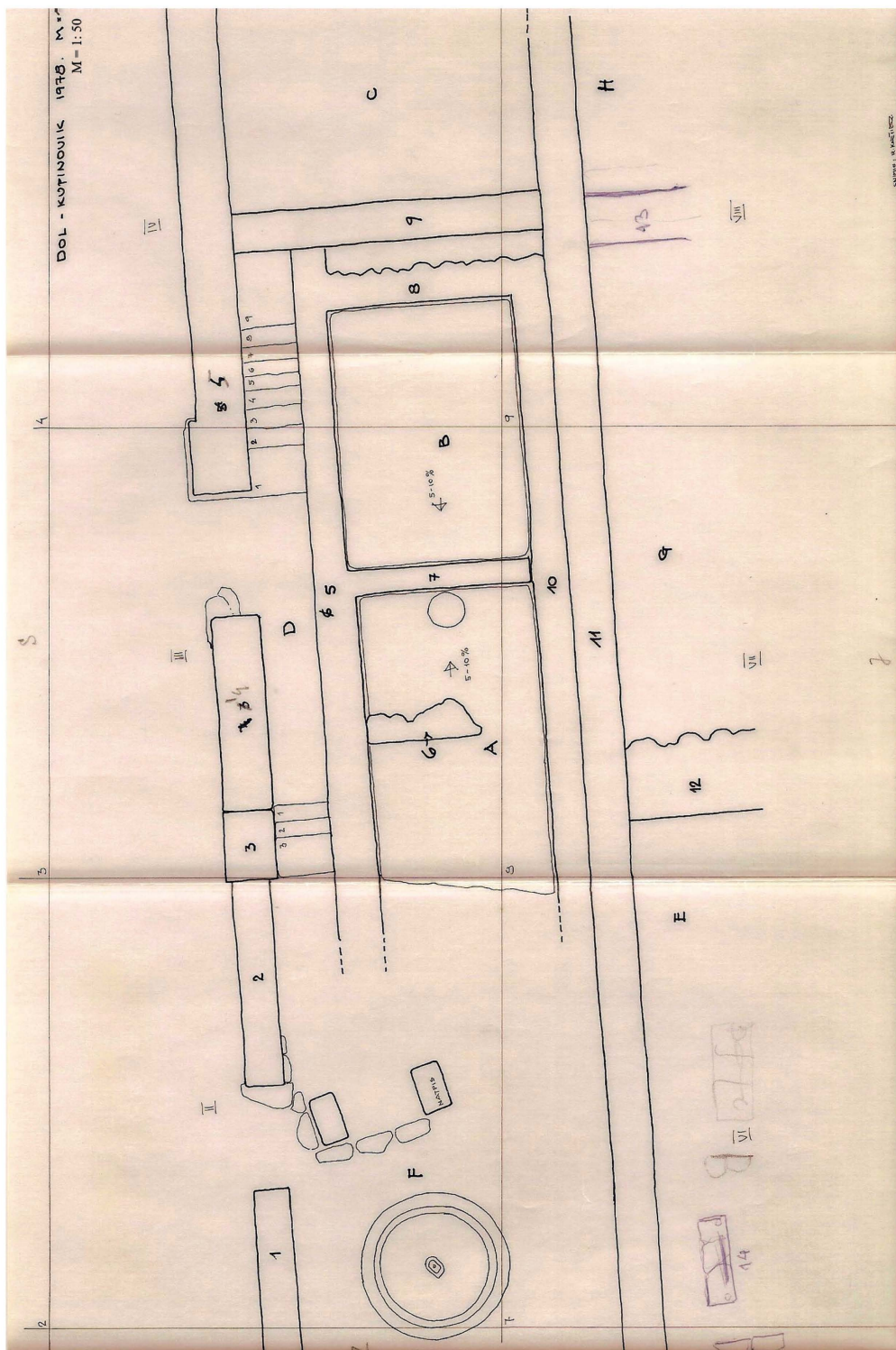
Četvrtak, 26. X. 1978.

Na lokalitetu Kupinovik ponovo je čitava ekipa i osam radnika. Kuzma Stančić, Petar Dužević i Marko Posinković pridružili su se petorici radnika od srijede. Rad je počeo u 7 sati. Nastavljeno je čišćenje nasute zemlje u prostoriji "C" (vidi priloženi plan), (sl. 11) koja je sada definirana novim zidovima sa sjeverne i južne strane (zidovi: br. 5 – u produžetku zida sa pravilnim, dobro klesanim blokovima, br. 11). Zemlja u prostoriji "C" bila je crvenica, sa mnogo žbuke i kamenja i vrlo se teško iskopavala. U toj se prostoriji u nižim slojevima vjerojatno nalazio neki mozaik, jer su se u nasipu stalno pojavljivale kockice mozaika različitih dimenzija.

Očišćen je također i zid iza zapadnih stepenica, s namjerom da se nađe eventualni produžetak zida br. 6, ili stražnje lice stepeništa. Međutim, izgleda da je taj zid od pravilnih blokova završavao upravo kod stepeništa, jer je zid zapadno od stepeništa drugačije strukture. Zapadno stepenište je ležalo na nasipu zemlje crvenice, a sa stražnje strane stepeništa, uz unutrašnje lice zida 2 nalazi se kamen živac.

Proširena je sonda istočno i zapadno od zida br. 12. Produžen je taj zid prema jugu i očišćeno je njegovo vanjsko lice, također iz pravilnih vrlo lijepo obrađenih četvrtastih bokova. Izgleda da bi taj zid mogao biti istovremen sa stepenicama i zidovima br. 3, 6, 5. S unutarnje strane zid nema obrađeno lice, nego je u širini od 90 cm nasuta zemlja i veliki, neobrađeni kameni blokovi, te je vjerojatno na tom mjestu bilo neko veće proširenje. U nasipu zapadno od zida 12 nađeni su fragmenti crveno obojene žbuke, vrlo dobre kvalitete. Također su nađeni dijelovi arhitekture, sve vjerojatno istovremeno sa stepeništem, zidovima br. 3, 5, 6 i 12: 2 ulomka s profilacijom, i dio stupa od kamena vapnenca, poput onoga pod inv. brojem [ostavljeno prazno – op. A. D. K.] (vidi Inventar). Izgleda da je prostor uz vanjsko lice zida br. 12 gorio, jer su na zidu nađeni tragovi gorenja, a i sam je dio stupa bio nagoren i krt, te se pri vađenju veći dio kamena odlomio. U prostoriji "C" nađen je fragment amfore (usta i dio vrata sa drškama) i fragment manje keramičke posudice (dio dna i trbuha), kao i veći broj crnih i bijelih mozaičkih kockica. Svi su ti predmeti nađeni u rasutoj zemlji od iskopa.

Teren je posjetio Marinko Petrić, povjesničar umjetnosti iz Centra za zaštitu spomenika u Hvaru. Ivana Britvić, student, napustila je ekipu i otputovala za

Sl. 11. Tloris zgrade / Fig. 11. Ground plan of the building.

Zagreb (ispitne obaveze). Položila ONO s 3. S poslom se završilo u 14 sati. Vrijeme je bilo pomalo oblačno, ali bez kiše i toplo. Ručali smo govedsku juhu, pilav – jelo od riže i pilećeg mesa i salatu. Večerali pečenu kokoš.³

Petak, 27. X. 1978.⁴

Ekipa u punom sastavu. Nije došao Kuzma Stančić i Nikica Matijević. Nastavljeno je sa iskopom uz zidove u prostorijama G i E uz zid 11. Zemlja pomiješana sa šutom i pjeskuljom. Uz zid 12 u prostoriji E tragovi paljenja. Nađeni su komadi žbuke crveno obojeni (rosso pompeiano). Vršeno je čišćenje zidova od zemlje do žbuke radi ucrtavanja i snimanja. Odvezeno je dvadesetak prikolica s traktorom zemlje i kamenja. Uz zid 11 u prostoriji E na dubini od 1,2 m nađena su tri bloka položena tako da izgledaju kao prag vrata s utorom. Na njima je bila crna humozna zemlja, kao gorena i pepeo, kao i u drugom dijelu prostorije u ovom sloju. U šutu ulomci amfora i tegula. U prostoriji E kod praga već spomenutog nađen je željezni čavao obložen žbukom i jedna školjka kamenica.

Prof. Zaninović i asistentica Šarić bili u Starome Gradu podignuti novac na pošti za isplatu radnika. Ujedno su otišli u Zbirku Dominikanskog samostana i snimili natpis: ΚΟΜΩΝ ΦΙΛΟΞΕΝΙΑΟ(Υ)

Gradilište su posjetili Vinko Pakušić, predsjednik Mjesne zajednice Stari Grad i Jurica Vranković. Rad je završio u 14 h. Bilo je sunčano vrijeme, ali hladno s jakim burom, jer je na Biokovu pao snijeg. Poslije podne smo obišli "Mirine", stare zidove vjerojatno neke građevine iz 16. ili 17. stoljeća iznad kuće Ivana Starčevića. Zatim smo otišli u hotel Arkada u Starome Gradu, gdje nas je pozvao drug Pakušić na razgovor o nekim problemima stanja spomenika i istraživanja u Starome Gradu. Večerali brudeto od ugora i palentu. Ručali smo juhu, kuhanu govedinu, krumpir salatu i šalšu od rajčica.

Subota, 28. X. 1978.

Rad je počeo u 7 sati sa devet radnika. Nastavljeno je čišćenje zidova i zemlje oko blokova u prostoriji E. Radi zaštite žbuke u bazenima nanijeli smo ponovno deblji sloj zemlje. Odvožena je zemlja iz ranijeg iskopa uz sjeverni zid gomile uz sondu. Izvršili smo isplatu radnika. Arhitektonske ulomke kamene arhitekture smo složili na jedno mjesto i pokrili običnim kamenjem da izgleda kao obična gomila, radi zaštite od eventualnih lovaca na ulomke. Snimljeni su presjeci. Sloj pepela širi se iskopanim dijelom. Marendali smo skupa s radnicima meso pečeno na žaru. Bilo je veoma hladno (u Zagrebu -1), bura, ali sunčano, pa je dan bio lijep.

³ Posljednju rečenicu pod ovim nadnevkom nadopisao Marin Zaninović.

⁴ Od ovoga datuma pa zaključno do srijede, 24. X. 1979., dnevnik vodi Marin Zaninović.

Na radilištu je bio Jurica Vranković, dr. Duboković pozdravio telegramom. Završili posao u 14 h. Poslije podne slobodno za pakovanje i spremanje. Večerali juhu i meso. Hladno, i dalje puše bura. Ulomke s gradine Purkin kuk nosimo u Zagreb, te par antičkih ulomaka i žbuku s crvenom bojom s Kupinovika. Današnjim danom završili kampanju 1978. koja imala 10 efektivnih radnih dana iskopavanja. Od toga 2 dana sondiranja na gradini Purkin kuk.

Nedjelja, 29. X. 1978.

U 6 h Marina, Krešo i Pavo otputovali brodom za Split, a ja u 9.20 autobusom iz Staroga Grada u Hvar. Prethodno s T. Duževićem još jednom obišao radilište na Kupinoviku i okolno područje. Dan svjež i sunčan s laganom burom. Trasirke ostavio kod T. Duževića s tim da ih dostavi mome bratu Jurju u Hvaru da ih spremi. Oprostio se s njim, bio i predsjednik Mjesne zajednice Stari Grad prof. Vinko Pakušić, koji se zanimao za zadnja dva dana posla. Posla smo obavili dosta obzirom na vrijeme i radnu snagu, ali još veći nam predstoji. Trudit ćemo se da ga što bolje privedemo kraju.

Ponedjeljak, 22. X. 1979.

Stigli smo 21. u nedjelju poslije podne: prof. Zaninović, asist. M. Šarić, K. Rončević, studentice Ivana Britvić i Jasna Žanić. Odsjeli u Hotelu Adriatic – Stari Grad, budući da je u srpnju 1979. preminula Blaženka Dužević, supruga Tomislava, vlasnika "Kupinovika" gdje radimo, pa nismo mogli odsjesti u Dolu kod njih kao prošle godine. Došla prof. Marija Zaninović iz Hvara. Počeli radom u 7 h na Kupinoviku. Prišli čišćenju trave i kupine koja je izrasla tokom godine. Lokalitet je u dobrom stanju, jedino je led i zima, koja je ove godine bila iznimno jaka, oštetio žbuku u bazenima za ulje. Radilo 10 radnika. Jedan dio je razbio zid uz put prema cesti i otvorio prolaz za eventualno vozilo za odvoz kamena i zemlje. Drugi dio je nakon čišćenja prišao otkopu tj. nastavku iskopavanja u prostoriji E prema jugu, jugoistoku. U čitavom sloju mnogo urušenog materijala, kamenja, ulomaka tegule, posuda, amfora, ručki. Reklo bi se da je bilo paljeno, jer su tragovi vatre na kamenju i žbuki. Našli smo par zemljanih ručki posuda i jedan ulomak tegule sa žigom (sl. 12) i jedan željezni korodirani čavao. Zemlju iz iskopa odvozimo

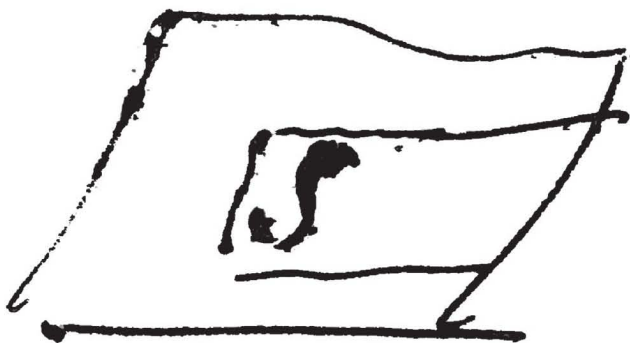
Sl. 12. Ulomak tegule sa žigom / Fig. 12. Fragment of a stamped tile.

južno kod male bunje. Tomislav Dužević je pribrao nešto kamenja obrađenog za gradnju. Posao završio u 14 h. Vratili se kombijem. Ručali meso i krumpir. Poslije podne bili u Starom Gradu. Večerali svinjske kotlete i ribu (pržene gavune). Došla kolegica Jasna Jelačić, koja će raditi kod Sv. Ivana. Dan je bio miran i sunčan, pa smo se poslije podne kratko okupali u moru (Rončević i Zaninović). Došao Ž. Purić, student.

Utorak, 23. X. 1979.

Počeli rad u 7 h, ekipa u punom sastavu + 10 radnika + traktor s prikolicom. Nastavili smo s iskopom zemlje u prostoriji E i G do dubine 1,40 m, to znači u nastavku lanjske dubine. Zid broj 12 između prostorije E i G nastavlja se i dalje sa zapadnim licem od finih izvrsno klesanih pravokutnih blokova, svaki red jednake visine. U prostoriji E nakon 40 cm površinske zemlje dolazi sloj urušenog kamenja obrađenog i neobrađenog s velikim mnoštvom ulomaka krovnog crijepa (tegula) uz poneki ulomak posuda i amfora s ponekim grlicem i ručkom. Dobija se dojam da su u nekoj fazi rušenja ili preinake u ovu prostoriju naprosto nabacali ovu masu urušenog materijala, jer u susjednoj istočnoj prostoriji G tog materijala nema, osim nekog neobrađenog kamena.

U šutu prostorije E nađen ulomak tegule s viticom na kraju pečatne oznake možda od jučer nađene SOLONAS tegule. (sl. 13) U dubini od 1,30 m prostorije E dolazi sloj od oko 5-10 cm paljevine s izrazito crnim garom i pepelom, a i šut ima tragove gorenja u strukturi i boji, pa se i poneki kamen raspada pri hvatanju. To vrijedi i za lice finog zida 12, koje je u dijelu 4, 5 i 6 reda odozgo ispucano, kao gorenjeno od vatre. Dio kamenja izvađenog iz prostorije koje je bilo obrađeno ili poluobrađeno za gradnju izdvojili smo i prepustili vlasniku zemljišta Tomiju Duževiću, koji će ga upotrijebiti za gradnju. Za eventualnu konzervaciju ima još masa kamenja po okolnim gomilama, koje su ustvari većinom nastale od kamenja srušenih zidova građevine. Zemlji iskopa odvozimo traktorskom prikolicom 30 m južnije kod bunje T. Duževića, gdje je teren kamenit i prema obavijesti vlasnika bez ar-

Sl. 13. Ulomak tegule s viticom.
Fig. 13. Fragment of a tile with
a tendril.

heoloških ostataka. Otkopali dužine 8 m iskopa, širine 2,30, dubine 1,40 m. Posao završili u 2 h. Bilo oblačno vrijeme, malo prohladno. U prostoriji E u šutu našli 4 željezna korodirana antička čavla, te dva željezna koluta. Završili posao u 2 h.

Srijeda, 24. X. 1979.

Nastavak rada u 7 h. U noći padala kiša, jutro oblačno, zatim sunčan dan. Nastavili odvoz i iskop zemlje iz prostorija E i G. I dalje nasip šuta, kamenja i gareža. Odvezli hrpu kamenja na put radi oslobađanja iskopa. U prostoriji G na dubini od 70 cm pojavio se kameni nasip, koji ima određenu pravilnost poput neke kaldrme. Oslobodili prema jugu zid 13 između prostorija G i H u dužini od 2,5 m. Zid je nepravilne strukture, širok 90 cm, a na južnom dijelu 1 m. Prislonjen je neorganski na zid 11 (vidi floris). (sl. 14)

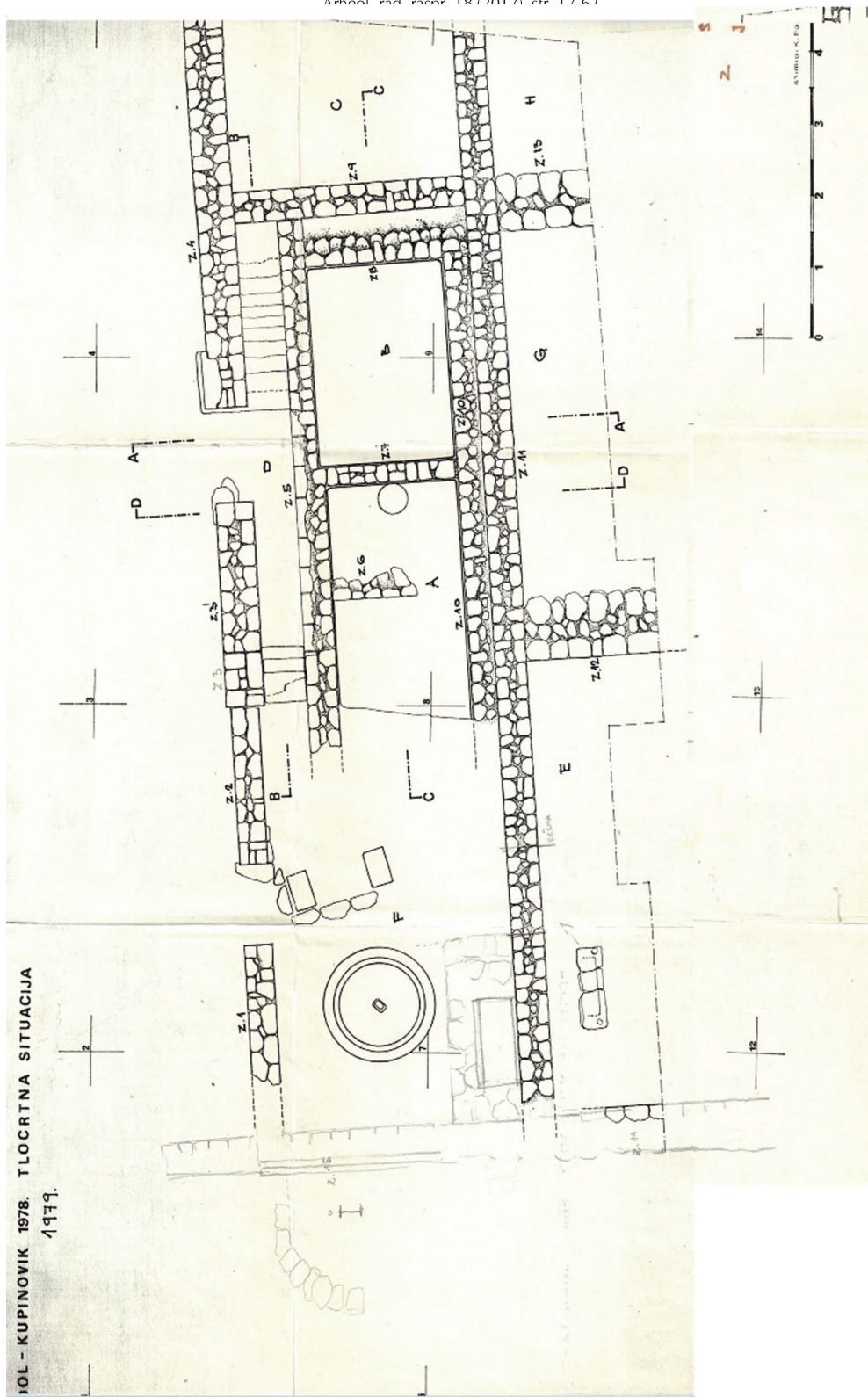
Četvrtak, 25. X. 1979.⁵

Započeli radom u 7 h. Dio ekipe je s prof. dr. M. Zaninovićem otišao na gradinu Purkin kuk gdje nastavljaju lani započeta istraživanja. Na lokalitetu Kupinovik ostali dio ekipe (M. Šarić, prof. M. Zaninović,⁶ K. Rončević i I. Britvić) sa 5 radnika. Nastavljen je iskop zemlje u prostoriji G, gdje se uz zid br. 13, na istočnom dijelu prostorije pojavio jedan kameni nasip, kružne osnove, izveden od 3 (sačuvana) reda neobrađenih i poluobrađenih velikih nepravilnih kamenova. Nasip se ne vezuje na zid br. 13 nego se vjerojatno proteže prema jugu, u nastavku prostorije G. Očišćena je zemlja oko nasipa kao i u čitavoj do sada otkopanoj prostoriji G, i iskopana do čvrstog sloja nabijene zemlje crvenice. U samoj je prostoriji bilo dosta neobrađenog kamenja pomiješanog s većom količinom zidne žbuke, ali to je kamenje nabacano očito bez nekog reda. Također je očišćen i dio istočnog "lica" zida br. 13, što pregrađuje prostoriju G i H. Ni na toj strani (istočnoj) zid nema pravog (obrađenog) lica, i po strukturi je sličan unutrašnjem dijelu zida br. 12.

U prostoriji E, u njenom zapadnom dijelu, već prošle godine pojavio se dio zida što se proteže u smjeru sjever – jug, a koji nije bio vezan za zid br. 11 (vidi floris, zid br. 14). Nastavljeno je s iskopom zemlje u tom zapadnom dijelu, u dužini od cca 9 m. Zid br. 14 nastavlja se u smjeru prema jugu, vrlo je loše sačuvan (svega 2-3 reda izduženih obrađenih pravilnih kamenih blokova vezanih zidnom žbukom, s vertikalno ubacivanim manjim kamenovima za ispunu fuga). Uz ostatke zida, a i na samim blokovima (koji su krsti i lome se) nađeni su tragovi paljenja. Zid se nastavlja i u smjeru sjevera. U prostoriji F istočno od bazena tiješka također se pojavio zid, možda nastavak zida br. 14 (?) Odvezen je kamen sa zapadne i južne strane iskopa,

⁵ Od ovoga datuma pa zaključno do ponedjeljka, 29. X. 1979., dnevnik je vodila Marina Šarić.

⁶ Marija Zaninović.

101 - KUPINOVIK 1978. TLOCRTNA SITUACIJA
1979.

Sl. 14. Tloris zgrade / Fig. 14. Ground plan of the building.

kako bi se idućih dana iskop mogao bez teškoća proširiti. Završeno je opisivanje dosad očišćenih zidova, snimljena struktura zida br. 12. Posao je završen u 14 h. Vrijeme je bilo promjenljivo – sunčano, pa djelomično oblačno, ali bez kiše, i ne pretjerano vruće. Teren je posjetio Jurica Vranković. Poslije podne ekipa je posjetila Jasnu Jeličić, arheologa iz Zavoda za zaštitu spomenika iz Splita, koja istražuje oko crkve sv. Ivana u samome Starome Gradu. Nakon obilaska terena posjetili smo zbirku Dominikanskog samostana u pratnji don Nikole Farčića. Počastio nas je izvrsnom rakijom “od 9 trava”, zagrebačkom buđolom i domaćim vinom od loze bogdanuše. Večerali slane srdele i vino u konobi kod Marija Radoslavića.⁷

Petak, 26. X. 1979.

Rad je započeo u 7 h, s istom ekipom i radnicima kao i prethodnog dana. Dio ekipe je s prof. dr. M. Zaninovićem na Purkinom kuku. Nastavljeno je s odvozom zemlje u iskopu zapadno od uređaja za tiještenje. Definirana je čitava prostorija F – na zapadnoj njenoj strani pojavio se zid br. 15 (vidi florisnu situaciju), još nedovoljno definiran. Izgleda da se sastoji od tri preslojena nivoa, a produžuje se prema sjeveru iza zida br. 1. U zemlji iskopanoj u križištu zidova br. 1 i 15 Šime Šurjak našao je brončani novčić (grčki – s prikazom amfore i leg. K? na aversu i na reversu prikaz grozda?). Novčić je oštećen.

Od prostorije F, u produžetku zida br. 1 prema zapadu pojavio se još jedan zid, po svemu sudeći slične strukture poput zida br. 1. Iskop treba nastaviti na tome dijelu, i tek tada ga proširiti prema jugu, kako bi traktor mogao nesmetano prilaziti za odvoz zemlje. Snimljen je zid br. 12 u čitavoj otkopanoj dužini, i prešlo se na snimanje strukture zida br. 11 na dijelu gdje je vjerojatno otvor u zidu bio naknadno zazidan. Vrijeme je bilo oblačno i prohladno, sunce je samo povremeno prosijavalo. Neuobičajeno za hotelski jelovnik – večerali pržene gavune (svježe!) i lešo kupus s krumpirima.

Subota, 27. X. 1979.

Radom se nastavilo u 7 sati. Posao iskopa i odvoženja zemlje odvija se nešto sporije jer je još uvijek jedan dio radnika s ekipom prof. dr. M. Zaninovića na Purkinom kuku. Na lokalitetu Kupinovik do marende (10-10.30 h) bili su K. Rončević, Ž. Pušić, M. Zaninović, J. Žanić i Goran Protić, diplomirani arheolog iz Splita, koji nas je došao posjetiti u četvrtak 25. X. Nakon marende studenti Ž. Pušić, prof. M. (Marija) Zaninović i K. Rončević otišli na Purkin kuk jer je danas zadnji dan rada na gradini.

Nastavljeno je s iskopom na zapadnoj strani, uz zid br. 15. Iskop je dubok oko 1,50 m, i vjerojatno više puta prekopavan jer se u zemlji pojavljuju velike količine

⁷ Ime dopisao Marin Zaninović.

zidne žbuke i obrađenih blokova kamena, nabacanih u zemlju, a koji su pripadali zidovima, koji se u ovom dijelu iskopa pojavljuju u temeljima, ili vrlo loše sačuvani. Takav je i zid koji se pojavio u produžetku zida br. 1 prema zapadu, a koji se sastoji od temelja, na kojem su samo tri sačuvana obrađena kamnena bloka. U zemlji iz tog dijela iskopa (prostorija F, kod križišta zidova br. 15 i br. 1) nađena je jedna mala brončana korodirana alkica i jedan korodirani rimski čavao. Iskop se nastavlja u pravcu juga, slijede se obrisi zida, sačuvanog također samo u 1-2 najdonja reda. Prema tlocrtnoj situaciji to je zid br. 15 u prostoriji F, koji se vjerojatno nadovezuje na zid br. 14 koji definira na zapadnoj strani prostoriju E. U zemlji iz te prostorije nailazi se na kockice mozaika, kakve smo nalazili i prošle godine, posvuda u rasutoj zemlji. U iskopu uz zapadnu stranu zida 15 na dubini od 1,40 m našao je Ivan Šurjak, pok. Nikole, rimski carski novac (brončani). Jutro je bilo oblačno, ali se kasnije razvedrilo pa je bilo sunčano i toplo. Kolega Pušić napunio četvrt stoljeća života.⁸

Ponedjeljak, 29. X. 1979.

Rad je započeo u 7 h. Nastavljen je iskop zapadno od zidova br. 14 i 15, u prostoriji "T". U produžetku zida br. 1 prema zapadu nakon dva, tri obrađena kamena koji su ležali na zemlji crvenici pojavili su se blokovi neobrađenog kamena poslagani u polukrug (nešto slično poput kružnog nasipa u prostoriji G), tako da tvore nešto poput "apside". Očišćen je zid br. 15 koji se prema jugu nastavlja u samo jedan red loše očuvanih kamenih blokova. Zapadno od križišta zida br. 15 i zida br. 11 pojavio se još jedan zid koji se pruža u smjeru I – Z, nažalost također sačuvan u temeljima. Taj se zid ne nadovezuje ni na koji od već očišćenih zidova u tom zapadnom dijelu iskopa, te se ne može naslutiti funkcija tog zida. U jugozapadnom uglu prostorije F na "podnožju" od neobrađenih blokova ležao je veliki obrađeni (profilirani) kameni blok – stilobat (?) kojeg će se morati pomoću poluge podignuti, kako bi se moglo ustanoviti da li leži na zemlji ili možda na nekom zidu, nasipu ili sl. U ovoj prostoriji kao i u prostoriji "T" nađeni su ulomci rimskog stakla i komadi crveno obojene zidne kvalitetne žbuke. U prostoriji "T" na dubini od 1,40 od ruba iskopa nađena je jedna brončana aplika sa životinjskim prikazom (fragment). Na tom je mjestu također ostatak paljenja. Rad završio u 2 sata. Vrijeme bilo miješano sunčano i oblačno.⁹

⁸ Ovu posljednju rečenicu nadopisao Marin Zaninović.

⁹ Posljednje dvije rečenice nadopisao Marin Zaninović.

Utorak, 30. X. 1979.¹⁰

Svi radnici. Nastavljeno čišćenje nasipa zemlje i šuta u prostoriji I zapadno od tijeska. Na dubini od 1,30 m nađen komad kamenog fino isklesanog stupa, vjerojatno iz nekog portika dužine 1,40 m, promjera u dnu s malom profilacijom 28,5 cm, a odlomljenom debljem dijelu 33,5 cm. U šutu nađen ulomak tegule sa slovima NR CLAVD PANS. Nađen brončani novčić rimski, dosta korodiran. Zemlju odvozili južno kod bunje Duževića. Zid na zapadnom kraju sazidan od nepravilnih blokova u dva reda, moguće poriz nekog drugog kasnije urušenog zida. Pruža se u smjeru jugozapad, malo povijen. Digli smo kameni blok (stilobat? postament) i ispod nema ništa, leži na zemlji. Radilište posjetili Jurica Vranković, povjerenik Centra, Vinko Ružević, odvjetnik iz Staroga Grada, zatim ing. arch. Ivo Štambuk iz Općinskog građevinskog odjela i ing. arch. Mario Anić-Sponza iz Hvara, te općinski šofer Luka Novak. Rad završili u 2 h. Vrijeme bilo ujutro oblačno, poslije sunčano. Poslije podne posjetili Dominikanski samostan. U noći padala velika kiša.

Srijeda, 31. X. 1979.

Rad počeli u 7 h sa 11 radnika i niz članova ekipe. Nastavili iskop u prostoriji I oko velike okrugle podloge mlina, otkopali smo zemlju uz rub i podzidali kamenjem, da ne bi došlo do pomicanja uslijed odnošenja zemlje uokolo. Raščistili i izravnali iskop južne strane prostorije I. Ulomak stupa premjestili uz zapadni zid s tri poriza iza mlinske podloge. Arhitektonske ulomke i veće ulomke tegula i amfora i posude smjestili smo uz zidove prostorije C. Izvršili isplatu radnika – bilo je 50 din. po satu, 7 dnevno = 350 x 9 dana = 3150 din. Isplatio 36 400,00. Ivanu Stančiću smo platili 500 din. dnevno za odvoz traktorskom prikolicom. Zatim smo imali zajedničku marendu s radnicima: pečeno meso na gradelama. Rad smo obustavili u 2 h. Poslije podne u 4 h M. Šarić, K. Rončević, I. Britvić, J. Žanić i Ž. Pušić pošli brodom za Split, a prof. Marin Zaninović i prof. Marija Zaninović za Hvar taksijem jer nije bilo autobusa. Dan je bio ujutro oblačan i buran, a zatim sunčan.

Petak, 24. X. 1980.

Počeli radom u 7 h s osam radnika + traktor s prikolicom. Ekipe stigla u četvrtak ujutro, prof. Zaninović radi dogovora s vlasnikom zemljišta T. Duževićem i uzimanja radnika. Navečer (četvrtak) brodom stigli asist. Rajka Makjanić, dipl. arheol. Ivica Žile i studentice Ivana Britvić i Iva Matković. Smjestili se u hotelu "Arkada", jer u Dolu nema mogućnosti smještaja.

¹⁰ Od ovoga datuma pa zaključno do ponedjeljka, 27. X. 1980., dnevnik je vodio Marin Zaninović.

Počeli čišćenje i iskop u prostorijama na istoku G i H. Rahla zemlja uz poneki kamen. Zemlja se odvozi traktorom južno od male bunje – trima. Na 50 cm dubine nabijena zemlja crvenica, kao neka vrst podnice sa primjesom štuka i pijeska. U prostoriji G iskop pokazao okruglu podlogu (mlina, tijeska?). Inače radilište u dosta dobrom stanju, ništa nije dirano i oštećeno. Očistili travu i kupinu koja je ove godine veoma nabujala radi dugotrajnih proljetnih kiša. Radom smo počeli par dana kasnije od uobičajenog jer je prof. Zaninović bio u Bugarskoj i što je berba grožđa u Dolu bila mnogo kasnije nego inače, te su seljaci naši suradnici bili zauzeti berbom. Dogovor za plaću 450 dinara dnevno, tj. za 7 sati rada. Vrijeme toplo i sunčano, pred kraj rada se naoblačilo. Prestali u 2 h.

Subota, 25. X. 1980.

U 7 h nastavili rad s 12 radnika. Čistili i odvozili zemlju iz prostorija C, H i G. Uklonili oko 3/4 m iskopa na pojedinim mjestima u prostoriji C, te došli do njenog istočnog zida. Prostorija H nabita crvenica uz poneki kamen, nismo utvrdili njen istočni zid, jer parcela Tomislava Duževića završava. U prostoriji G pokazala se okrugla podloga (tijeska, mlina?), iskop visok 1 m. Zemlja koja je bila obrađivana uz dosta kamenja i poneku tegulu. Zid 13 se otkriva prema jugu. Kiša je počela padati oko 10.30 uz jako jugo i ometala posao. Svejedno radili smo uz prekide do 2 h. Poslije podne kiša prestala, ali i dalje oblačno.

Nedjelja, 26. X. 1980.

Jutro kišovito. Došli u Hvar i vratili se, poslije podne. Bilo kišno, južno i oblačno cijeli dan. Predveče bura raščistila nebo.

Ponedjeljak, 27. X. 1980.

Počeli radom u 7 h. Svježe, ali vedro i sunčano. Radi 17 radnika + traktor. Nastavili iskopom u prostoriji C, gdje smo spustili čitavi nivo za 30 cm. Stalno zemlja crvenica uz poneki kamen. Isto tako produbili smo prostor iskopa u prostoriji H, u kojoj se ispod 30 cm pokazuje stalno tvrda crvenica uz poneki živac kamen. Iskop je nastavljen prema jugu, u iskopu zemlja pomiješana s nekim kamenom i komadom tegule. Na istočnoj strani prostorije H u dubini od 50 cm pokazuje se kao temelj, poriz zida, koji bi trebao biti nastavak zida istočne prostorije C, ali ga nema jer je vjerojatno uništen obradom zemljišta. U prostoriji G također je nastavljeno kopanje prema jugu. Do dubine 1 m zemlja za kulturu, a ispod sloj nabačanog bezličnog kamenja. Zidovi 12 i 13 nastavljaju se dalje prema jugu. Kružna podloga u prostoriji G, gubi oblik kružnice u dodiru sa zidom 13 s kojim se spaja na svojoj južnoj-istočnoj periferiji. Završili radom u 14 h.

Utorak, 28. X. 1980.¹¹

Radom smo započeli u 7 h. Dio ekipe je s prof. M. Zaninovićem otišao na Purkin kuk. Na lokalitetu Kupinovik je radilo 11 radnika. Nastavilo se s iskopom zemlje u južnom dijelu prostorije H. U istočnom dijelu prostorije H na dubini od 50 cm nastavlja se temelj. Zid 13 se nastavlja dalje prema jugu. Nastavljen je iskop u južnom dijelu prostorije G. Na dubini od 50 cm se pojavio sloj obrađenog i neobrađenog kamena. Na jugo-istočnom dijelu prostorije G koji se dodiruje sa zidom 13, pojavljuje se još jedna kružna podloga. Zid 12 se nastavlja prema jugu. Udaljenost između dvije kružne podloge u prostoriji G je cca 2 m.¹² Radilo 11 radnika + traktor. Posao završen u 14 h. Dan bio vedar, topao i sunčan. Poslije podne posjetili arheološku zbirku u Dominikanskom samostanu, gdje nas je primio p. prof. Nikola Farčić. Predali mu dva izdanja Centra za njihovu knjižnicu.

Srijeda, 29. X. 1980.¹³

Po vedrom, sunčanom i vrlo toplom danu, smo započeli raditi u 7 h. Dio ekipe s prof. Zaninovićem je i dalje na Purkinom kuku. Na lokalitetu Kupinovik je radilo 11 radnika + traktor. U južnom dijelu prostorije G skinut je sloj od 30 cm. U jugoistočnom dijelu prostorije E nastavljen je iskop zemlje. Ispod sloja humusa se nailazi na ulomke tegula, amfora i poluobrađenog kamenja. U tom sloju je nađena lucerna, 2 rimska čavla i ulomak kamene dekoracije. U istom dijelu prostorije E pojavio se zid grube strukture.¹⁴ Rad završio u 2 h. Prostorija H očišćena. Kupali se u bazenu hotela.

Četvrtak, 30. X. 1980.

Nastavili rad u 7 h. 18 radnika + traktor. U prostoriji G kružna podloga udaljena je 1,92 m od druge kružne podloge na jugu, koja je također naslonjena na zid 13. Zid 13 izrađen je od nepravilnog kamenja i širok je 1,25 m. To je zid između prostorija G i H. U prostoriji E na 5,10 m od zida 11 na dubini od 60 cm od ostatka vrha zida 12 pojavljuje se zid širok 1,50 m, a dug 2 m. Na kraju ima blok dug 1,38 m, širok 42 cm, koji sa stražnje strane ima utore i izvorno je služio za prag vrata. Od ovog bloka drugi zid ide prema sjeveru u dužini od 6 m i ide do kraja do zida 11.

¹¹ Ovaj dio dnevnika vodi Ivana Britvić.

¹² U nastavku dnevnik vodi Marin Zaninović.

¹³ Ovaj dio dnevnika vodi Ivana Britvić.

¹⁴ U nastavku dnevnik vodi Marin Zaninović.

Zid 12 ima u iskopanom nastavku lice od fino klesanih pravilnih blokova, na zapadnoj strani, a na istočnoj strani grubi nepravilni blokovi. Na 6,60 m zida 12, nakon isturenog zida 20 cm južnije, javlja se zid druge strukture, kao da je naknadno ubačen u otvor (vrata?), zidan od kamenja i ulomaka crijepa. U dubini 1 m od površine javlja se u iskopu kao i u čitavoj prostoriji ranije sloj šuta od građevnog kamenja, masu tegula, dijelova posuda i sloj paljevine, pepela. U tom šutu našli smo ulomak tegule sa žigom SOL(onas) i PAN-SIA(na), grla amfora i posuda sa urezanim vodoravnim linijama, ulomci zidne žbuke s crvenkastom bojom kao i lani ("rosso pompeiano"). Dva ulomka plitice od fino pečene keramike crvene boje. Više okruglih željeznih antičkih čavala dugih 6-8 cm. Na lampici u sredini prikaz ženskog lika, okružen vijencem od vitica i srca na kraju vijenca. U šutu i poneka životinjska kost, školjki i ugrc, volak. 1,80 m zapadno od zida s blokom praga na kraju nalazi se okomiti blok istih dimenzija kao i arhitrav s natpisom. Vertikalno je ukopan u zemlju tj. šut, kamenje, crijep, koji je nakon nekog požara ili razaranja nasut u ovu prostoriju. Nađena 2 komada kamena od žrvnja. Posao završili u 14 h. Dan bio topao (23° C) (Hvar bio najtopliji u zemlji), vedar i sunčan. Snimio 2 filma i 10 dija (Agfa), žigove SOL i PANSI i dekorirani ulomak konzole?

Poslije podne smo se preselili iz "Arkade", koja se zatvorila, u "Adriatic". Hrana u "Arkadi" je bila veoma slaba, menzaška, u "Adriaticu" je bolja. Pension u "Arkadi" 362,00 din. 1 litra vina 70 din. Skupa za arheološku dnevnicu od 500 din., a radnicima plaćamo 450 din. za 7 h rada. Poslije podne i navečer prof. Zaninović izradio isplatnu listu i rasporedio naknade radnicima. Neto 5.1075,00 din. Večerali dalmatinske pržolice sa blitvom i palačinke. Kupali se u moru u 15.30.

Petak, 31. X. 1980.

Počeli radom u 7 h. Vrijeme oblačno, ali tiho. Ekipa u sastavu prof. Zaninović, asist. Makjanić, dipl. arheol. Ivica Žile, studenti Ivana Britvić i Iva Matković. Radnika 18 i traktor s prikolicom.

Nastavili iskop u prostoriji E. Po sredini prostorije otvoren je kvadratni oziđani prostor dimenzija 6 x 2,70 m (istočni zid 6, sjeverni 2,70 m). Djeluje kao neka vrsta bazena ili podruma, možda izvorna "cella olearia" ili "vinaria". Iskopali smo ga do dubine od 40 cm, zid se nastavlja dublje. Ispunjen je kao i čitava prostorija kamenjem i šutom. Našli smo dva ulomka crveno obojene žbuke sa sivkastom ili plavičastom linijom. Školjku, komad žrvnja. Kao da je urušen prvi kat i pao u požaru u ovaj podrum. Blok arhitrav na južnom kraju bazena također je ispukao vjerojatno od požara. Duboko [u] zemlji izmjeren je do 85 cm. Debljina 40 cm. Širina 55 cm. U prostoriji I nastavili skidati zemlju koja je u zapadnom dijelu recentni nanos. Zid 14 se nastavlja prema jugu. U prostoriji G podzidali smo i izravnali je

okruglu podlogu, kojoj smo prilikom lanjskog kopanja okružili red kamenja misleći da je šut. Nasuli malo zemlje i šuta da se izravna odozgo. U šutu bazena našli smo dva ulomka žbuke s profilacijom kao štukatura, sive boje. Jedan s debljom, a drugi s tanjom profilacijom. Očistili smo "bazen" u prostoriji E do dubine od 60 cm. Prestali s radom u 14 h.

Izvršili isplatu radnika. Navečer došao K. Rončević.

Subota, 1. XI. 1980.

Snimili situaciju nakon radova i to na Kupinoviku i Kuku – K. Rončević. Posjetili Kupinovik, ing. arh. Ivo Štambuk i ing. arh. Darko Petrović iz Urbanističkog biroa općine Hvar, Marinko Petrić iz Centra za zaštitu – Hvar. Svršili posao u 14 h. Poslije rada okupao se u moru, jer je dan bio topao i sunčan. Otputovali u nedjelju za Hvar i Split.

18. XI – 26. XI. 1981. g.

1981. Počeli kasnije jer sam od 18. X. – 10. XI. bio u Mexico Cityju i Californiji: X Kongres UISPP¹⁵

Srijeda, 18. XI. 1981.

Prof. Zaninović stigao utorak poslije podne (17. XI.) u 16 h. Navečer stigle kolegice Ivana Britvić i Iva Matković. Odsjeli u "Adriaticu" u Starome Gradu jer nema mogućnosti smještaja u Dolu. U srijedu ujutro pošli na radilište, samo ekipa, i obišli teren te očistili palo kamenje i travu. Večer prije (utorak) prof. Zaninović bio kod vlasnika parcele na Kupinoviku radi angažiranja radnika. Ljudi su zbog velikog uroda zauzeti branjem maslina. U srijedu u 11 h stigao brodom kolega Gabro Keršić, student treće godine arheologije.

Poslije podne otišli smo na brijeg sjeverno od Staroga Grada sa vidljivim prstenom gradinskog nasipa oko vrha. Brijeg (glavica) se zove Zastrazišće, te svojim imenom potvrđuje svoj arheološki značaj što ga je narod označio ovim nazivom. Vrh je brijegu zaravnat i na njemu je podloga križa podignutog 1900. g. za jubilej stoljeća (danas srušen). Kružnica nasipa ima oko 50 m promjera. Nasip je prstenasto uobličen s tim što prema jugu ima otvor od 20 m segmenta kružnice, a opasuje vrh istočno, zapadno i sjeverno u dužini od oko 70 m. Širina "bedema" je oko 5-6

¹⁵ Zabilješka koju je Marin Zaninović napisao na lijevoj stranici, prije samoga dnevnika za 1981. godinu.

m. Na južnoj osunčanoj padini brijega ima terasa na kojima su mogle biti kolibe. Duž ceste za hotele Helios pri gradnji su uništena 2 tumula i još jedan je dijelom vidljiv uz sredinu ceste koja krakom sjever – jug ide prema hotelu “Helios”. Treba pretpostaviti da se ovi tumuli vezuju uz ovu neveliku, ali po svom položaju dominantnu gradinu (“podružnicu” Purkinog kuka?). U 17 sati vratili se u hotel. Dan bio lijep i sunčan.

Četvrtak, 19. XI. 1981.

Počeli radom u 7 h. Ekipa: prof. Zaninović, studenti Ivana Britvić, Iva Matković, Gabro Keršić, u 11 h došao brodom Pavle Vranjican, te Maja Razović (povj. umj. arheol.). Radi 18 radnika. Počeli iskop u prostoriji G prema jugu. Skinuli sloj crne masne zemlje do dubine od 80 cm. Bez nalaza budući da je to obradivi sloj vinograda. Pokazuje se kružna podloga vidljiva ranije do zida 13. Na metar i pol od prošlogodišnjeg svršetka kopa pokazao se novi zid u smjeru istok zapad između zida 12 i 13. Udaljen je 9,80 m od zida 11. Širok je 65 cm. Podizali srušeni zid na istočnoj strani prostorije C, to je ogradni zid (suhozid) vlasnika susjedne parcele, pa smo ga morali podići. Ujedno smo čistili radilište od trave. Rad završen u 14 h. U iskopu dosta obrađenog kamenja “bašetina”.

Petak, 20. XI. 1981.

Počeli radom u 7 h. Dan sunčan i prohladan. Radi 20 radnika, došli Jakov Dužević i Juraj Dužević pok. Viska.

Nastavili iskop u prostoriji G. Od zida koji spaja zidove 12 i 13 nastavlja se bazen u smjeru sjever – jug dug 2 m, dubok 1 m, istok – zapad širok 2,40. Po sredini bazena na dnu nalazi se udubljenje 46 x 46 cm. Zidovi su bazena obloženi hidrauličnom žbukom debljine 2,5 – 3 cm. U čitavoj debljini sloja bilo je mnogo šuta, žbuke obojene crvenkasto, tegula i imbrices. Jedan ulomak tegule s natpisom • PASIANA. Dimenzije ulomka 30 x 24 cm. Debljina 2,5 cm. Četvorina natpisa 17 cm. Visina četvorine natpisa 3,8 cm. Visina slova 3 cm. U šutu našli željezne antičke čavle. Najveći dug 17 cm, te 8 i 6 cm. Nastavili iskop u prostoriji E. Radilište posjetio prof. Branko Kirigin iz Arheološkog muzeja u Splitu. Dovršili podizanje srušenog ogradnog zida istočno od prostorije H. Studenti posjetili zdenac Studenac na lokalitetu Carevac (vidi str. 28. ovog dnevnika¹⁶, odnosno sl. 10 ovdje) i ustanovili da je nestao poklopac sarkofaga koji je služio kao pojilo. Završili posao u 14 h. Poslije podne ucrtali neke predmete u inventar (Pansiana i keramiku).

¹⁶ Riječ je o dnevniku vođenom u ponedjeljak, 23. X. 1978.

Subota, 21. XI. 1981.

Započeli radom u 7 h sa 20 radnika. Iskop u prostoriji E. Slojevi slični kao i ranije u njenom sjevernom dijelu, 60-80 cm humusne zemlje, zatim kamenje i šut s ulomcima tegula i poneke posude, te ulomci debele žbuke kao i ulomci zidne finije žbuke crvenkaste boje (rosso pompeiano) sa ponekim sivkastim tragom dekoracije ravnih i svinutih linija. Nađeno par komada željezne šljake i par željeznih čavala. "Bazen" koji se pokazao lani u ovoj prostoriji dobio je svoj kraj i dug je u smjeru sj – jug 8,40 m, a širok 2,60. Visina iskopa nad južnim krajem iznosi 1,80 m. Jedan metar jugoistočno od ugla bazena nalaze se kamene stepenice prislonjene uz zid obložen žbukom debljine oko 2 cm. Pokazao se zapadni zid bazena u prostoriji G kojem nedostaje lice uništeno u vatri? i oljušteno od raspadanja. Stoga smo postavili zaštitni zid od jednoga reda kamenova da spriječimo njegovo eventualno urušavanje slijedeće zime. Postojeći "oljušteni" zapadni zid bazena debeo je 25-26 cm. U šutu zapadno od bazena nađeno nekoliko životinjskih kostiju od goveda, koze i svinje?, te poneki komad morskih školjki.

Nedjelja, 22. XI. [1981.]¹⁷

Ekipa je posjetila Hvar. Pod vodstvom prof. Branka Kirigina i prof. Marinka Petrića vidjeli smo crkvu Sv. Marka i malu arheološku zbirku u njoj. Nakon obilnog ručka u novoootvorenoj konobi u ranim poslijepodnevnim satima vratili smo se u Starigrad.

Ponedjeljak, 23. XI. [1981.]

Profesor Zaninović je sa dva studenta otišao na Purkin kuk, a ostali dio ekipe je nastavio s radom u Kupinoviku. Radilo je 11 radnika. Nastavilo se s radom u južnom dijelu prostorije E, gdje je pronađeno nekoliko ulomaka velike posude (kamene urne¹⁸). Južni zid neujednačene strukture se nastavlja prema zapadu. Traktorima je odvežena zemlja iz jugozapadnog dijela prostorije E, koju smo prethodnih godina tu nanijeli. Posjetili Dominikansku zbirku i ostali na večeri kod priora o. prof. Deškovića i Hrvoja.¹⁹

Utorak, 24. XI. 1981.

Započeli smo radom u 7 h. Dan je bio oblačan. Dio ekipe se nalazi na Purkinom kuku. Radilo 10 radnika. Nastavljen iskop u prostoriji E oko i u "bazenu?".

¹⁷ Od ovoga datuma pa zaključno do srijede, 25. XI. 1981., dnevnik vodi Ivana Britvić.

¹⁸ Tekst u zagradi dodao je Marin Zaninović.

¹⁹ Posljednju rečenicu dodao Marin Zaninović.

Kamenje, šut s ulomcima tegula i dosta ulomaka debele žbuke. U istoj prostoriji pronađeno je još nekoliko ulomaka posude za uskladištavanje vina ili ulja?. Iako, dosta fragmentirano može se rekonstruirati čitavo dno pa i stijenke posude. Prilikom izbacivanja šljake iz bazena pojavio se stipes za vitlo koji je vjerojatno nekada bio dio arhitrava kao i slični ulomci nađeni u prostoriji F.

Srijeda, 25. XI. 1981.

Dio ekipe i dalje radi na Purkinom kuku, dok je na lokalitetu Kupinović radilo 11 radnika. U prostoriji G je nastavljeno sa skidanjem sloja zemlje sa kružne podloge. Iskop u prostoriji E u njenom zapadnom dijelu nastavljen je skidanjem humusnog sloja debljine 50 cm, a zatim 1 m šuta u kojem je nađen ulomak keramike (terra sigilata) i jedan rimski čavao. Zid br. 14 se nastavlja prema jugu. Okomito na njega na udaljenosti 3,05 m od sjev.zap. ugla prostorije E pruža se zid prema zapadu – nepravilne grube strukture. Došla kolegica Maja Bonačić iz Splita.²⁰

Četvrtak, 26. XI. 1981.²¹

Počeli radom u 7 h. 20 radnika i ekipa u punom sastavu. Nastavili iskop u prostoriji "E". U južnom dijelu bazena pojavili se stipites, lanjski u gornjem dijelu i sada dublje do dubine od 2,10 m. Slijedeći južni stipes ima u gornjem dijelu s unutrašnje strane okruglu rupu promjera 20 cm, udaljen je od sjevernog 1,10 m. Južni stipes je ustvari ili arhitravna greda ili veliki prag, visok je 2,30 m. Na jugozapadnom dijelu ima trag profilacije. Na istočnom kraju ima od gornjeg vrha 51 cm niže otvor pravokutni 10 x 5 cm, dubine 8 cm. Unutra se malo sužava. Arhitrav je širok 59 cm. Debljina je 44 cm. Iznad "bazena" u njegovom jugozapadnom uglu nalazili su se ulomci kamene oveće urne žare (za ulje?) promjera 52 cm, visine 36 cm. Debljina stijenke na vrhu s profilacijom za poklopac 7 cm. Ima ručku bez proboja. Ručka strši 12 cm iz stijenke, zaobljena prema dolje. Bazen otkopali do dubine od 1,71 m. Na 1,52 južno od ruba bazena nalazi se drugi zid. Na jugoist. kraju iznad bazena nalaze se 3 stepenice visoke gornja 25, druga 22, treća 33 cm. Od treće stepenice u zidu je otvor za vrata na udaljenosti 1,20 m. Širina praga u vratima 115 cm, na visini od nivoa bazena 50 cm.

U šutu prostorije E bila je još jedna tegula sa slovima ...ANA. Komadić stakla, tri čavla. Baza stupa prepolovljene visine 32 cm promjera 42 cm, gornji promjer 26 cm. Nađen ulomak stupa ili podnožja stupa, s užljebljenim dekorom dimenzija 25 x 17 s okruglim vrhom promjera 11 cm. Nađeni su u "G" prostoriji ulomci slabo

²⁰ Posljednju rečenicu dodao Marin Zaninović.

²¹ Od ovoga datuma pa zaključno do ponedjeljka, 22. XI. 1982., dnevnik vodi Marin Zaninović.

profilirane ploče. Nismo išli do dna bazena, jer je južni stup prijetio da se prevrne. Stoga smo mu donji dio podzidali jednim redom kamenova do visine 1 m, da se spriječi eventualno izvrtanje, zidom u dva reda spojili smo prostor između stipites. Isto tako smo ozidali sjeverni stipes koji je sav ispucan od vatre?. Čitava konstrukcija i položaj bazena navodi na važnost ovog uređaja i veliku količinu ulja koja se morala prerađivati ovdje. Nađeni ulomci i ručke niza većih i manjih amfora, kao i ulomci grla masivnog dolija. Nekoliko komada žrvnja. Brojne tegule i ulomci crveno obojene fine žbuke i štuko ukrasa profiliranih, poznatih i od lani, svjedoče o razaranju i vatri, o čemu govori sloj pepela u čitavoj dužini bazena. Ovdje se bez sumnje radi o podrumskoj gospodarskoj prerađivačkoj prostoriji villae, o čemu govore pronađeni ulomci i uređaji.

Kat iznad bila je pars habitatoria koja se iz nepoznatih razloga i uzroka (požar, razaranje) srušila. U kasnoj antici i ovdje su montirani arhitravi pretvoreni u stipites tijeska za ulje. Začuđuje odsustvo novaca, koji bi olakšali datiranje. Nađen ulomak tegule (C IVL AFR) (Caius Iulius Africanus). Reklo bi se da ima dva tipa tegula, jedna užljebljena uz rub, druga bez žlijeba s unutrašnje strane. Dio tegula i ulomaka keramike i žbuke položili smo na dno bazena (vidi str. 99²²) u prostori G i prekrili dno sa 50 cm čiste zemlje radi zaštite ulomaka i dna bazena od leda i atmosferilija. Isto tako smo prekrili zemljom keramiku u sjeveroistočnom uglu prostorije E. Kutiju keramike i ulomak PA(N)SIANA ohranili smo u zbirku Dominikanskog samostana, kao i bazu stupa i ulomak sa žljebastim ukrasom, te komad žrvnja. Odnio Jurica Vranković i povjerenik Centra za zaštitu kulturne baštine Hvar u Starome Gradu koji je posjetio radilište s tajnikom mjesne zajednice Stari Grad Ivanom Kneževićem i drugom Berošom, kojima smo objasnili problem terena i vlasništva. Poklonili su ekipi paprenjake. Ljubazan i veoma plemeniti gest.

Nakon sređivanja radilišta i čišćenja završili radom u 14 h. Snimio 2 filma i 1 dija film. Svih 7 radnih dana nije bilo kiše i radili smo stalno, što je rezultiralo vrijednim novim otvaranjem objekta. Isplatili radnicima (20 radnika na listi) 91650,00 tj. 650 din. dnevno za 7 sati rada. Radili na odvozu dva traktora koje smo plaćali kao radnika i pol. Zemlju odvozili na južni kameniti dio parcele, arheološki sterilan. Poslije podne smo posjetili područje iza Gospojice (istočno od trafostanice Stgd.) jer nas je Herešić prodavac u prodavaonici voća i povrća obavijestio da je oko 500 m istočno od Gospojice u predjelu Mola Moča našao komade mozaika i o tome obavijestio J. Vrankovića i Centar. Došli smo tamo ali nismo uspjeli utvrditi objekt. Činjenica je da bi to bio drugi antički objekt duž dekumana maksima. Prvi je uništen kod gradnje trafostanice 1954. Sve u svemu treba nastaviti istraživanja i rekognosciranje, jer sve svakodnevno u radu pruža nove podatke i rješava i otva-

²² Riječ je o dnevniku vođenom u petak, 20. XI. 1981.

ra probleme. Navečer nas opet posjetio J. Vranković i pozdravio u svoje osobno ime i mjesne zajednice.

19. XI – 26. XI. 1982.

Petak, 19. XI. 1982.²³

Počeli radom u 7 h s 13 radnika i 1 traktor. Ekipa u sastavu M. Zaninović, Ivana Britvić, Iva Matković, Mario Jurišić, diplomirani arheolozi. Nastavili iskop prema jugu u prostorijama G i H. U produženju se javio zid koji sa juga zatvara prostoriju G i mali bazen i produžava se prema istoku. Širina mu je 47 cm. Očistili radilište i objekt. Na istočnoj strani prostorije H gdje se vidio samo temelj zida koji je tu stajao dali smo označiti zid u istoj širini u visini dvaju reda kamenova 15-25 cm visine i širine zida 50-55 cm. Sredinu nasuli manjim kamenjem. Zid južno od bazena se nalazi na dubini od oko 80 cm humusne obradive zemlje. Na istoj dubini javlja se kontinuirana čvrsta podloga nabite zemlje s dijelom žbuke. U iskopu pojedine mozaične kockice. Iskopali oko 20 m³ zemlje. Snimio pet snimaka radilišta i iskopa, te pet dija total lokaliteta. Završili u 2 h. Vrijeme toplo i sunčano.

Subota, 20. XI. 1982.

Počeli radom u 7 h sa 13 radnika i 1 traktor. Nastavili iskop prema jugu i došli do južnog temelja zida prostorije "H". Pod je od sloja nabijenog kamenja, a ispod toga sloj kompaktne zemlje zdravice crvene boje. Južno od zaobljene podloge u prostoriji "G" također se nalazi zid koji se nastavlja iz prostorije "H". Južno od zida s njegove vanjske strane ima dijelova žbuke, kao da je bio novi bazen, što će pokazati slijedeći dani. Zid je širok 45 cm. U jugoistočnom kraju kao da se nalazi novi zid odmah do prethodnog s razmakom od 19-20 cm između obaju zidova. Skidan sloj zemlje u dubini od 80 cm i dužini od 11 x 1 m, humus bez nalaza. Završili posao u 2 h. Vrijeme sunčano, vedro i toplo.

²³ Na dnu stranice, ispod teksta dnevnika: (Plaćeno 750 din. za 7 sati rada)

Nedjelja, 21. XI. 1982.

Bili u Hvaru.

Ponedjeljak, 22. XI. 1982.

Nastavili iskop južno od prostorija "H", "G" i "E". Pored zida koji ide cijelom dužinom prostorija, južno od prostorije "H" paralelno ide drugi zid koji zatvara kanalčić između dug 4,70 m i širine 20-30 cm. Na zapadnom kraju "kanala" nalazi se kamenica od bijelog kamena sačuvana samo u dnu s pregradom po sredini. Čitava je dužina kamenice 2,10 m, širina 100 [c]m. Na 90 cm od istoka javlja se pregrada također uklesana. U sjeveroistočnom uglu nešto iznad dna kamenice oko 4-5 cm nalazi se okrugli otvor, za otjecanje ulja koje je istisnuto. U šutu kamenice nađeno par ručki posuda i jedan korodirani čavao. U zemlji južno od prostorije E odmah iza zida na dubini od 1,20 m nađen brončani novac s likom cara Domicijana. Avers glava okrenuta desno, tekst: IMP CAES DOMITIAN(us) AUG GERM COS V?. Revers: lik Viktorije i slova S C. Podzidali zapadni ugao gomile do radilišta. Radilo 13 radnika i traktor. Ekipa na mjestu. Dan sunčan i topao. Završili u 14 h.

Utorak, 23. XI. 1982.²⁴

Nastavili iskop u zapadnom dijelu prostorije E. Ispod humusnog sloja se pojavio šut s ulomcima tegula, debele žbuke i velika količina obrađenog kamena. Radilo je 7 radnika i traktor po sunčanom i toplom vremenu. Dio ekipe radi na Purkinom kuku. Završili u 14 h.²⁵

Srijeda, 24. XI. 1982.²⁶

Nastavljeni radovi na iskopu zapadno od prostorije E. Prisutno 7 radnika. Dio ekipe radi na Purkinom kuku. Očišćeno podnožje zapadne²⁷ gomile u dužini cca 5 m. do dubine cca 150 cm. U iskopu nađen obrađeni dio kamene grede, ugaoni dio obrađene kamene ploče, dio žrvnja (?) od vulkanskog kamena, te još jedan kamen s tragovima obrade. Na južnom dijelu iskopa otvorio se zid, otprilike u nastavku zida br. 14, u dužini cca 150 m. Dotični zid će, po svoj prilici, tvoriti ugao s najjužnijim zidom or[i]jentiranim istok – zapad. Pored otkopanog zida pojavilo se nešto žbuke i ulomaka tegula. Žbuka je crvene boje. Prilikom čišćenja ugla pokazala se razbijena okrugla kamenica promjera cca 60 cm.²⁸ Radilište posjetila

²⁴ Za utorak, 23. XI. 1982., dnevnik vodi Ivana Britvić.

²⁵ Ovu posljednju rečenicu nadopisao Marin Zaninović.

²⁶ Za srijedu, 24. XI. 1982., dnevnik vodi Ivana Britvić.

²⁷ Riječ "zapadne" nadopisao Marin Zaninović.

²⁸ U nastavku, dnevnik vodi Marin Zaninović.

Barbara Smith iz Washingtona, sada na radu u Haffieldu, Engleska, koja obrađuje naselja željeznog doba za svoj doktorat. Posjetila i Purkin kuk. Navečer došao Krešimir Rončević. Dan bio sunčan, vedar i topao. Navečer došao Krešimir Rončević, slikar – tehničar crtač.

Četvrtak, 25. XI. 1982.

Počeli radom u 7 h. Prof. Zaninović i arheolozi Ivana Britvić, Iva Matković, Mario Jurišić, Gabro Keršić, Krešimir Rončević. Južno od prostorije "E" došli do zida u smjeru I – Z. Radi 13 radnika i traktor. U jugoistočnom uglu prostorije E nalazi se kamena velika kaca badnja u obliku velike urne. Gornji dio odlomljen. Dimenzije: gornji promjer 85 cm, visina najvišeg dijela 75 cm. Kamen vapnenac mramoraste strukture. U nasipu u dubini kao lani 1,20 – 1,60 m ulomci tegula i ručki posuda. Ulomak profiliranog kamena arhitekture (inv. 55) i fragmenti žbuke crvenkaste boje (kao lani). Dva ulomka posude sa slovima XY i (sl. 15) (inv. 56, 57). Ulomak zdjele crne boje (inv. 58). U "kanalu" istočno od kamenice s utorom ulomci lucerne i komadić stakla. U "E" nađena željezna karika za konjski oglav? (inv. 59). U uglu kamenice (istočnom) nađena dva otvora za odvod tekućine, gornji spojen s kanalom između zidova istočno. Podzidali zapadnu gomilu radilišta koja je iskopom ostala bez temelja. Južnu okruglu platformu u prostoriji "G" zaokružili s južne strane. Gradilište posjetio povjerenik Centra za zaštitu iz Hvara Jurica Vranković. Završili posao u 14 sati. Dan bio oblačan i sunčan. Poslije podne posjetili Dom[inikanski] samost[an] i odnijeli komad žrvnja u zbirku.

Petak, 26. XI. 1982.

Počeli u 7 h. Ekipa i 14 radnika. Nastavili čišćenje duž zida koji na južnoj strani zatvara prostorije G, H, E. Zapadno od kamenice u njenom donjem nivou dio poda pokriven hidrauličnom žbukom, ostatak nekog manjeg bazena? Zapadno od prostorije "E" podzidali srušeni ogradni zid gomile. Zid 14 – zapadni zid

Sl. 15. Natpis na ulomku posude / Fig. 15. Inscribed vessel fragment.

CLODAMBR

Sl. 16. Ulomak tegule sa žigom / Fig. 16. Fragment of a stamped tile.

objekta spaja se u uglu s južnim zidom prostorija E, G, H. U štu zapadno od zida 14, iza badnja nađen ulomak tegule sa žigom (sl. 16) (Clodii Ambrosii) (inv. br. 60). Podzidali južnu okruglu podlogu u prostoriji "G". U kanalu istočno od kamenice na početku ostatak obloge od ploče tegula, 2 komada. Dimenzije otkrivene površine objekta do danas iznose 17 x 23 m. K. Rončević izvršio ucertavanje u podlogu novootkrivenih dijelova od lani 1981. i ove 1982. godine. Visina iskopa na južnoj strani iznosi od 1,20 – 1,30 m, tako da smo iznijeli veliku količinu zemlje i to južno pod masline na sterilnom terenu. Isplatili radnike, 14 ljudi 7 dana, a 750 din. netto 73070 d. Završili posao u 14 h. Dan bio oblačan i povremeno sunčan. Ekipe se razilazi sutra 27. XI. subota ujutro. M. Zaninović u Hvar, ostali u Split.

Finis 1982. Snimio 3 filma i 2 dia.

Sl. 16. Kupinovik, dio ekipe (s lijeva nadesno): Ivana Britvić, Iva Matković, radnik, Rajka Makjanić / Fig. 16. Part of the team (from left to right): Ivana Britvić, Iva Matković, a worker, Rajka Makjanić.

LITERATURA / LITERATURE

- Zaninović 1978 M. Zaninović, Purkin kuk kraj Dola, *AP* 20, Beograd, 47-51.
- Zaninović 1981 M. Zaninović, Purkin kuk, gradina kod Dola, otok Hvar, *AP* 22, Beograd, 61-63.
- Zaninović 1987 M. Zaninović, Rimska villa rustica na Kupinoviku kraj Dola, *Prilozi povijesti otoka Hvara*, 8, Hvar, 91-96.
- Zaninović 1995 M. Zaninović, Hvar od prapovijesti do dolaska Hrvata, u: M. Mihovilović (ur.), *Otok Hvar*, Matica hrvatska, Zagreb, 153-163.
- Zaninović 1996 M. Zaninović, *Od Helena do Hrvata*, Školska knjiga, Zagreb, 434 str. (osobito poglavlje Hvarske teme, str. 9-92, gdje su pojedine rasprave o ovoj temi).
- Zaninović 2002 M. Zaninović, Grčke podjele zemljišta na otocima Hvaru, Visu i Korčuli, u: N. Cambi, S. Čače i B. Kirigin (ur.), *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana. Zbornik radova*, Književni krug Split, Split, 261-287 (osobito str. 272).
- Zaninović 2006 M. Zaninović, Hvarske antičke vile – Kupinović kraj Dola, u: N. Grujić (ur.), *Kulturna baština. Zbornik "Dana Cvita Fiskovića"*, 1, Zagreb, 15-22.
- Zaninović 2015 M. Zaninović, *Ilirski ratovi*, Školska knjiga, Zagreb, 495 str. (osobito str. 163-167).

SUMMARY

Kupinović

The majority of this contribution is taken by a transcription of the original excavation journal produced during the archaeological excavations of a Roman villa at the site of Kupinović near the village of Dol on the island of Hvar, as well as a hill-fort site of Purkin kuk above the same village. The excavations were conducted on behalf of the Archaeological Institute of the Faculty of Philosophy, Zagreb University, from the autumn of 1978 till the autumn of 1982, and were directed by the author of this paper and his students. The transcription of the journal is preceded by a short introduction containing the explanation of the motives which prompted me to convey the archaeological excavations' results to the academic community in such unconventional way. The journal is here perceived (and delivered) as a document of a past period and a testimony of archaeological work at that time, but is at the same time placed in the social and political context of the aftermath of the suppression of the so-called Croatian Spring in 1971, taking place as part of a wider European movement aimed at political and economic liberalization and democratization. The fact is that the period ensuing from the Croatian Spring was characterized by political oppression, which some 20 years later brought about a disintegration of Yugoslavia. Political oppression was accompanied by an economic policy that caused a yearly inflation at a rate of nearly 80%, and that brought society to the brink of disaster. In a situation like that foreign loans diminished, which took its toll also on the cultural politics, archaeological excavations included. To make things worse, our archaeological team excavating at two sites near Dol was unlucky with the local political administration, whose representatives were not archaeology-friendly at all, showing their attitude by imposing a 30% tax rate on the financial resources for the excavation. And this was at the time when nearly all of Dalmatian archaeological sites were tax-exempt! Fortunately, some of the local people took interest in our work and were well-disposed towards us, asking us here and there for a meal or a drink. On the other hand, the local officials were completely deaf to my repeated "lessons" on the fact that archaeological excavations were not a luxury but a work towards the upkeep of the national cultural heritage. Despite all, we managed to accomplish our task of exploring the villa, which today makes part of the island's cultural tourism. Otherwise, the excavation journal transcribed here conveys various details of the excavations, from the method and technique of work, through descriptions of finds and preliminary interpretations and hesitations, to our daily meals, and the text is supplied by scans of the original sketches and drawings. Finally, this paper is followed by a facsimile of the article on the excavations at Kupinović, published in the Zbornik Danâ Cvita Fiskovića I, Zagreb, 2006, 15-22.

Translated by: *Branka Migotti*

DANIJEL DZINO

"LIBURNI GENS ASIATICA": ANATOMY OF CLASSICAL STEREOTYPE

Dr. Danijel Dzino
Departments of Ancient History
and International Studies (Croatian Studies)
Macquarie University, Sydney
NSW 2109, Australia
E-mail: danijel.dzino@mq.edu.au

UDK: 39(398Liburnija)"652"
Original scientific paper
<http://doi.org/10.21857/ygjrwc6rzy>

Caius Iulius Solinus, Latin grammarian and compiler from the third century AD, wrote a curious sentence in his work *Collectanea rerum memorabilium* or *Polyhistor*. Solinus in 2.51 called the Liburni, indigenous group that inhabited part of the northeastern coast of the Adriatic – "Asiatic people" (... *per Liburnos, quae gens Asiatica est*). The scholarship never took this statement seriously as its historical inaccuracy is beyond any doubt in both written and material evidence. However, the very same historical inaccuracy prevented a more substantial analysis of this statement in the scholarship, making it just one of (quite a) few of Solinus' bizarre statements.

The paper will use available written sources to explore the reasoning behind this statement. The analysis will show that Solinus was not inventing fairy tales but was utilizing existing Graeco-Roman ethnographic 'knowledge' about this part of the world, and the Liburni in particular. This 'knowledge' was in its essence inter-textual and orientalizing, combining descriptive literary techniques and information gathered through different phases of cultural contact with indigenous population in order to construct a 'barbarian other'. The statement about Asian origins of the Liburni does not have factual accuracy but is still extremely useful as it reveals insight into some of the ways indigenous communities from the eastern Adriatic coast were perceived by the ancient Greek and Roman intellectual elite.

Key words: Liburni, Caius Iulius Solinus, ancient ethnography
(*Ključne riječi: Liburni, Gaj Julije Solin, antička etnografija*)

Caius Iulius Solinus, the author of a late antique work known as *Polyhistor* (*Collectanea rerum mirabilium*), achieved substantial popularity in the Middle Ages and Early Modern era. However, when more serious historical criticism was applied to his work, Solinus' authority sank to a very low point. There is no space here to discuss Solinus' work as a whole in more detail, but it is important to state that the most recent scholarship started to rediscover Solinus and recognize the

great potential his work has for scholarly analysis.¹ For example, Kai Brodersen recently suggests that Solinus tried to make Pliny's geography accessible through text and present space as literary narrative.² It has been also argued that Solinus used a limited number of sources when citing his authorities from later compilers. Even Pliny, the author with whom Solinus shares closest inter-textual links, was probably not been used directly, but either from the later compilers, or the common source that Pliny also used.³

Solinus makes a few bizarre statements about ethnography of the Roman world, especially about the societies close to the 'edges' of ancient world, which makes him no different from many of his predecessors. What attracted my attention is the following sentence from *Polyhistor* 2.51: *Italicus excursus per Liburnos, quae gens Asiatica est, procedit in Dalmatiae pedem* ("Italy's exit is through the Liburni, who are an Asiatic people, and proceeds towards the foot of Dalmatia").

Fig. 1. The location of the Liburni (after Google maps, modified by D. Dzino) / Sl. 1. Smještaj Liburna (prema Google kartama, prilagodio D. Dzino).

The statement that the Liburni are an 'Asiatic tribe' looks remarkably odd, even for Solinus. From what is known of this indigenous group from the north-eastern Adriatic coast (Fig. 1), whether from material or written evidence, there

¹ E.g. Brodersen 2014a; 2014b; also Apps 2011.

² Brodersen 2011.

³ Apps 2014 (use of authorities); Hillard 2014 (relationship with Pliny).

is not even the slightest indication that in reality they might have had any Asiatic connections. It is not surprising that modern scholarship brushed over that statement, and recognized it quite rightly as incorrect. However, to my knowledge, no one has seriously attempted to explain why Solinus called the Liburni 'Asiatic people', and this will be the purpose of the present paper.⁴ In a wider context it should be said that very little scholarly attention has been devoted to the ways the indigenous population from 'Illyrian lands' was *perceived* (rather than *described*) in the Graeco-Roman world, how that knowledge developed and how it was incorporated within ancient written discourse.⁵ The most focused approach perceived the position of the region and indigenous population in the world of Greek mythology. More recent studies of the myths related to Illyria, the eastern Adriatic coast and its hinterland unveiled a complex network of stories, which connected that region with the Greek heroes such as Cadmus, Diomedes, the Argonauts, Heracle's son Hyllus etc. Apart from literary discourse building around these myths, material evidence recently confirmed the existence of Greek hero cults in indigenous contexts on the eastern Adriatic islands and coast, from c. fifth/fourth century BC. Taken together, literary and material evidence show the significance of the Greek myths in interactions between the indigenous population and Mediterranean world, which soon transmitted into Graeco-Roman literary discourse as an important structural part of ethnographic 'knowledge' of the region.⁶

Graeco-Roman ethnographic knowledge of 'Others' had no clear conventions or scholarly criteria. Authors writing in the 'ethnographic mode' combined several different sets of information and discursive strategies from different periods, even when they clearly contradicted each other. The main purpose of writing in the 'ethnographic mode' was to assess the alterity of a foreign population and use it in different narrative contexts to satisfy the needs of the original piece of work. The most important of the information and discursive strategies were: the assessment of level of civilisation, taxonomisation of indigenous groups, their mythological 'past', unusual customs and natural/climatic features of the region

⁴ Recently M. Zaninović (2013; 2015, 11-57) argued that the Liburni are Late Bronze Age migrants from Lycia. The thesis is based chiefly on palaeolinguistics (toponomastics and onomastics) and does not carry any weight with either archaeological or historical evidence. Zaninović assumes that the aforementioned passage of Solinus was taken directly from Pliny, which is highly doubtful in the light of recent scholarship cited in the previous note.

⁵ Development of the discourse and ethnographic 'knowledge' of the 'Illyrians': Dzino 2014; see also Wallace 1998, 214-216; Šašel Kos 2005; 2011; Dzino 2006; 2008; 2016. Individual studies: Salmon 1986 (perceptions of the 'Illyrians' in Rome); Kozličić 1990 (geography of the Eastern Adriatic); Dzino 2014; Matijašić 2011; 2015 (the earliest Greek perceptions), etc.

⁶ The indigenous population and this region in the Greek mythology was initially studied by Katičić 1995. See also Šašel Kos 1993; 2004; 2005, 115-132; Kirigin and Čače 1998; D'Ercole 2000; Rossignoli 2004; Castiglioni 2006; 2007; 2008; 2010; Domić Kunić 2005; Marohnić 2010, etc.

they inhabited. In addition, information was selectively added about indigenous conflicts with the Greeks/Macedonians/Romans, their conquest, and the most recent updates, such as the rise of new settlements in the Roman Empire.⁷

Common, 'ethnic' labels, such as the 'Celts', 'Thracians' or 'Germans' were used in order to rationalise, easily explain, and mentally map heterogeneous populations of the non-Mediterranean regions, who were different to the Greeks and Romans in cultural, political and social aspects. The instability of 'barbarian' identities was deeply disturbing for the Mediterraneans, whose culture was based on myth and historical traditions.⁸ There were different criteria in mentally and discursively mapping these groups, the most important of which was probably common culture or mutually comprehensible languages. However, these labels were not always entirely artificial. Very often people, labelled by outsiders in a certain way, accepted that label as their own identity-designation, especially if those who labelled them were in a dominating position, culturally or politically. Provincial elites within the Roman Empire also appropriated these labels and stereotypes in order to emphasise their own achievements, or to position themselves within the 'globalised' society of the Empire.⁹

This process is strongly intertwined with the development of discourse on civilisation and barbarism. The 'Barbarians' in the Greek and later Roman literary-intellectual discourse became a mirror of 'civilisation': an epistemological 'They' who represent everything 'We' are not. This was certainly not the only way foreign cultures were perceived by the Greeks and Romans; the Graeco-Roman perception of the 'Others' occurred through very individualised and contextual sets of perceived differences and similarities with other peoples.¹⁰ These perceptions of 'barbarians' were not static. A steady flow of new information was arriving constantly as the intensity of cultural contact with continental Europe was gradually increasing. However, new information did not create paradigm shifts in the view of 'barbarians', but was used side by side with the existing knowledge. As Woolf points out in his recent book, the original information used for building ethnographic knowledge was originally gathered during contact (peaceful or not) and through cultural

⁷ Graeco-Roman ethnographic writing and literary-discursive strategies have attracted more significant attention in recent decades and continues to grow exponentially: Thollard 1987; Romm 1992; Green 1993; Evans 1999; Dueck *et al.* 2005; Dench 2005, 37-92; the contributions of Cole, Romm, Dueck, and Talbert in Raaflaub and Talbert 2010, 197-272; Woolf 2011; Krebs 2011; Keyser 2011; Gruen 2011; Skinner 2012; 2014; Almagor and Skinner 2013; 2014, to mention just a few recent studies.

⁸ Woolf 2011, 73-74.

⁹ There are many examples in the ancient world, e.g. Isayev 2010; Woolf 2011, 115; Dzino and Dović Kunić 2012, 103-104, etc.

¹⁰ Gruen 2011.

translation between indigenous populations and the Mediterraneans. He also notices that most of the preserved literature written in the 'ethnographic mode' was written in Rome, and is dated to the period of the late Roman Republic and early Empire. This was undoubtedly the outcome of Roman expansion and the accumulation of Hellenistic texts in the libraries of Roman elite. So, the authors who were creating new ethnographic knowledge (Polybius, Posidonius, Caesar, Strabo, Pliny, later Tacitus, Appian, etc.) were condensing and systematising existing knowledge within the different literary genres they found most suitable. They did this in the 'shade' of Roman world-domination, living an imperial idea and ideology as reality, which affected their world-view. So, new discourses and new clusters of ethnographic knowledge were created in this period, which were transmitted through late antiquity to medieval and early modern times.¹¹

Knowledge about the 'Illyrian lands' wider region where ancient mental maps placed the Liburni, originated in similar circumstances. Classical- and Hellenistic-era information on this region gathered on the ground was processed at the same time that ethnographic discourses of the Roman Empire were developing. Strabo, Pliny and Appian, who left us the most substantial ethnographic passages on this region and its indigenous inhabitants, subjectively and actively recombined existing knowledge into new ethnographic narratives, which suited their grand-projects on geography, encyclopaedia or Roman history. Strabo in 7.5 of his *Geography*, and Appian in *Illyrike* in particular accomplished the task of constructing historical and ethnographical narratives of the 'Illyrian lands', with the difference that Appian placed more emphasis on history, including mythological history and genealogy, while Strabo was more concerned with geographical and ethnographical details.

'Illyrian discourse' developed in several different clusters of available information. The most important was information on unusual customs, and civilisational aspects, i.e., the perceived social complexity of an indigenous population. Equally important were the attempts to include the region in the world of Greek mythology and mythological genealogies, giving it 'historical' depth and a position within the global Mediterranean world. They are accompanied and exist side by side with the imperial contexts, whether as part of the discourse on the Roman civilising mission, or new stereotypes on population, arising from the new spatial artefacts – Roman imperial provinces. The unusual and weird features of 'barbarians' always attracted the attention of the Greek and Roman authors writing in the 'ethnographic mode'. In fact, the more remote a region was from

¹¹ Woolf 2011. See also Whitmarsh 2004, 106-158 for a clear account of the stages in the development and transmission of the Greek literature from the fifth century BC to Roman imperial contexts.

the Mediterranean 'cultural core', the more likely it was that 'knowledge' of the region would include bizarre and outrageous details.¹² The 'Illyrian lands' were in an ambiguous position as the 'inner barbarians' of the Mediterranean world: different, 'uncivilised', but not entirely foreign. Thus, 'knowledge' about the indigenous population did not include too many truly bizarre or dehumanizing details. The stories of the plague of the frogs, people with two irises in their eyes, or an Illyrian Dando who 'lived' for 500 years were, however, preserved and incorporated in 'knowledge' about this part of the world.¹³ To these can be added Strabo's detail on the 'outrageous barbarity' of the Dardani who live in the holes they dug out under dung heaps (7.5.7), or Ammianus Marcellinus' anachronistic digression about the Scordisci, who drank blood from the skulls of their enemies (27.4.4).¹⁴ The processing of the original information primarily focused on the incorporation of ethnographic details within narratives of civilisation and barbarity.

A good example of an ethnographic topic built into the 'knowledge' about the Illyrian lands is a bizarre story about the Asian connections of the Liburni, which is in my opinion connected with the story of the rule of women in Liburnia. This story originates in Greek sources – the earliest source to mention the rule of women is pseudo-Scylax from mid-fourth century BC. In section 21 of this periplus it is stated that the Liburni are ruled by women, and that the wives of their free men used to cohabit with the slaves and males from neighbouring regions. A very similar, but more elaborated version is delivered by Nicolaus Damascenus in the 1st century BC. He states that the Liburni keep their wives in common and raise their children together, after they allot them by likeness to the men.¹⁵

The other piece of 'knowledge' comes from the Roman antiquarian Marcus Terrentius Varro in his work *On agriculture*. He says that Liburnian women are allowed to engage in sexual activities before marriage and that they can live unmarried and bear children. He also notices that women are able to return to work immediately after childbirth. The information provided by Varro is strengthened by the fact that he visited Liburnia in person.¹⁶ However, we do not know whet-

¹² Evans 1999, cf. Romm 1992.

¹³ Šašel Kos 2005, 190-193 (the plague of frogs). Pliny, *HN* 7.16, *Aul. Gel. NocAtt.* 9.4.8 (people with two irises). *Alex. Polyh. apud. Val. Max.* 8.13.7 and *Plin. HN* 7.155 (*FGrHist* 273 F17) (Dando).

¹⁴ Dzino 2006, 121, 123; Šašel Kos 2011, 624-626.

¹⁵ *Nic. Dam., FGrHist* 90 F103d. See Shipley 2011 for pseudo-Scylax's *Periplus*. More recent assessments of pseudo-Scylax's depiction of the Eastern Adriatic coast can be found in Kaljanac 2009; Šašel Kos 2014, following after Suić 1955. See also Dzino 2014, 55-56.

¹⁶ *Var. RR* 2.10.9. Varro uses term *Illyricum*, but his friend Cossinius implied earlier (2.10.8) that Varro was in Liburnia. Some scholars speculated that he was there as quaestor of Cinna in 84 BC during an unsuccessful transfer of troops when Cinna was killed, Badian 1962, 60, or that he was quaestor of C. Cosconius in Dalmatia 78-76 BC, Cichorius 1922, 191-192; Broughton 1952,

her Varro was describing his experiences, processed information received from local informants, or because of similar names, confused the Liburni and existing ethnographic 'knowledge' about Ligurian women giving birth while working.¹⁷ Seen in a proper context, Varro's report looks more understandable. The details about Liburnian women represent Varro's digression into 'ethnographic mode' about the sturdiness of women in Liburnia. Varro discusses the idea of keeping female herdsmen, and provides practical, real-life examples that it can work. This short digression in 'ethnographic mode' also functions as an observation of social and gender relations amongst his social class. It reflects an elite Roman male discourse on roles of genders. The strength of Liburnian women who do household tasks and field work immediately after giving birth is the example that shows the 'worthlessness' of women from the Roman upper classes: ... *quae ostenderunt fetas nostras, quae in conopiis iacent dies aliquot, esse eiuncidas ac contemnendas* ("... showing that our newly-delivered women, who lie for days under their mosquito-nets, are worthless and contemptible").

It is hardly believable that Roman or Italian women from lower classes were comfortably resting under mosquito nets for days after giving birth – it is much more likely that they behaved in the same way as the women apparently did in Liburnia.

Varro's example shows the working of Roman ethnography in practice. The information is gathered on the ground and used in a literary context which suits the current needs of the author. Neither earlier reports, nor Varro's information really tells us much about the position of women in Liburnian society, before the Liburni become incorporated into the Roman Republic and Empire. The assumptions that women had relatively great personal freedoms and a larger role in the economy of Liburnian society before the conquest should not be fully rejected, but needs more substantial evidence than that provided in ancient literature.¹⁸ Some of the information from Varro and Nicolaus Damascenus can be indeed the outsider perception of Liburnian society, where some clans might have had the custom of matrilineal kinship, which is recorded as a fact only later in Roman times.¹⁹ However, the custom of matrilineal lineage does not automatically provide a special position for women in other societies where such custom is present.

86-87. The work was published in 39 BC, so Varro used the current term Illyricum.

¹⁷ *De mir. ausc.* 91; Diod. Sic. 4.20.2-3; Posidonius *apud*. Strabo, 3.4.17.

¹⁸ E.g. Wilkes 1969, 187; Šašel Kos 2005, 183. See also Šašel Kos 2005, 436, assuming that the mountain-dwelling society of the Iapodes allowed more equal relations of genders than in the Graeco-Roman world, because of hard economic circumstances.

¹⁹ The most detailed discussion in Kurilić 1999, cf. Kurilić 2008. See Alföldy 1961; Wilkes 1969, 186-187; Rendić-Miočević 1989, 770-773.

The importance of seafaring in the Liburnian economy and seasonal absence of males is not evidence *per se* that Liburnian women had a more important social role as some authorities imply. In a majority of male-dominated ancient societies, including that of Rome, a proportion of the male population was seasonally absent from home due to tasks such as military campaigning, while the position of women in society remained unchanged.

There is one more piece of information, from a later period. Servius, the famous fourth century AD commentator on Vergil, comments briefly that the Liburni descended from the Amazons. This piece of 'information' is crucial for understanding Solinus' bizarre statement on the Asian origins of the Liburni. While earliest mythological tradition located the Amazons imprecisely as 'somewhere close to Troy', a later strain of mythological geography moved their habitat along the mental maps of the Greeks, placing them outside of the boundaries of the expanding Greek world. One of the most popular 'locations' was the wider Black Sea region, and especially Asia Minor. It is not surprising that many Greek cities in Asia Minor reinvented their past by claiming origins from the Amazons in a later period.²⁰ This interesting piece of 'knowledge' about the Liburni adds another dimension to the story. It does not matter whether Servius and Solinus followed the same sources as Nicolaus Damascenus or the author of pseudo-Scylax's *Periplus*, or whether they read Varro. It matters that they both were 'dipping' into the same pool of information transmitted by earlier authors, the discourse on the Liburni. Taking into account the 'knowledge' that the Liburni were 'ruled by women', and the unusual sexual behaviour of their women, it seems logical for classically educated intellectuals to place them in some relation to the Amazons, who are located in Asia Minor, being an 'Asian tribe'.

This idea of Amazon origins might have originated amongst the Liburni as the way to make a mythological heritage for themselves and construct their pseudo-past within wider narratives of Greek mythology.²¹ There are a few more examples in Solinus of communities who sought mythological heritage for themselves – for example the Orestae in Macedonia, or the Dardani in modern-day Kosovo/Kosova, claiming ancestry from Orestes or the Trojans (i.e. Dardanians). Very interesting is the example of the Albani from the eastern side of the Caspian Sea, who claimed ancestry from Jason – the leader of the Argonauts. For them Solinus is saying that they „wish themselves to be believed to be the descendents of Jason“ (*qui posteros se Iasonis credi uolunt*).²² However, while it is possible and (as we

²⁰ Serv. *Comm. ad Aen.* 1.243. 'Location' of the Amazons: Block 1995, cf. Tyrrell 1984, 55-63. The claims of the Greek cities in imperial era: Block 1996.

²¹ Wilkes 1969, 187. This is certainly a case with neighbouring Hyllaei, see note 28 below.

²² The Orestae: Solinus, 9.4-5; Theagenes *apud* Steph. Byz. s.v. Ὀρέστιαί; Dardani: Solinus, 2.51; Albani: Solinus, 15.5; Pliny, *HN* 6.15 (38); Tac. *Ann.* 6.34.

can see) indeed a very legitimate strategy of ancient communities, this idea does not seem likely, at least not in the early stages of development. We know for certain that there was another myth of Liburnian origins in the past, mentioned by Hecataeus, who claimed that the Liburni originated from the eponymous ancestor Liburnus.²³ The 'facts' from pseudo-Scylax, our earliest source, that Liburnian women dominate society and have sex with slaves and neighbours from other regions fully emasculates Liburnian males. This is not really a story that we can imagine the Liburni themselves would have liked to present to a foreigner. The story fits too well into the Mediterranean barbarian discourse, and can be connected with other pieces of regional 'knowledge' such as the story of Theopompus about 'Illyrian' women who are present at parties and lead their husbands when drunk. This particular tradition perhaps culminates with the literary construction of the Illyrian queen Teuta in Polybius, as they were 'barbarian' women blinded by her *hybris*.²⁴ Theopompus also wrote very similarly about Etruscan women in the forty-third book of his lost *History*, as reports Athenaeus (12.517.d-518.b). It is also worthy to mention that the author of pseudo-Scylax mentions a branch of the Sauromatai living on the northern shores of the Black Sea, who are called the Women-ruled (*gynaikokratomenoi*).²⁵ Imagining a women-dominated society in this region is not surprising, as Greek mythological geography also 'locates' the Amazons at this region.

So, if the Liburni did not supply this story to informants and if we make the reasonable assumption that the story has not been invented, it seems very likely that the story was collected from an informer who was not friendly towards the Liburni. In that case, we should trace its origins either from another indigenous community or from the world of the Greek colonies in the eastern Adriatic, which had attested conflicts with the indigenous population from the early fourth century BC.²⁶ It is also possible to trace the developments of this 'knowledge' in Archaic-age Greek contacts with the indigenous communities. It seems, according to S. Čače, that there existed a tradition originating in the conflicts, which probably occurred between the Corcyreans and indigenous population in the northern Adriatic, as the Corcyreans tried to control maritime routes with the valley of the river Po, in the sixth and fifth century BC. Thus the Liburni received a negative image through those conflicts with the Corcyreans and were discursively con-

²³ Hecataeus *apud* Steph. Byz, s.v. Λιβυρνοί 415.7-11 (*FGrHist* 1 F93).

²⁴ Theopomp. *apud* Ath. 10.60 443 a-b (*FGrHist* 115 F39). For Polybius' presentation of Teuta (2.4.8; 2.8) see Champion 2004, 112-13, and recently Bajrić 2014.

²⁵ Ps.-Scylax 70, Shipley 2011, 155.

²⁶ Diod. Sic. 15.13-14.1; *CIG* 2.1837c; BE 1953, p. 147-148 (No. 122); *SEG* 31.604; 55.651. Kuntić-Makvić and Marohnić 2010, 74-75 inscriptions A1 and A2.

structed as 'pirates and the enemies of the Greeks' in the Greek perception. At the same time the neighbouring indigenous group of the Hyllaei was constructed as positive and friendly.²⁷ The Hyllaei, probably due to the similarity of their name and the name of Heracles' son might have also had a claim to mythological heritage for themselves, through the contact with the Greek traders and colonists.²⁸ It is interesting in this context to notice the mythological story of the defeat of the Amazons by Heracles – father of Hyllus.

Therefore, it seems that the comment of Solinus about the Liburni being an 'Asian tribe' is not a result of his carelessness, wild imagination or inclination for writing fiction. It shows that Solinus was acquainted with textual tradition, which imagined the Liburni as a society dominated by women. Connecting them with Asia Minor and Amazons was just a logical thinking and reasoning with the available information and existing 'knowledge' that we find in Servius and Solinus. It is a pity that we cannot know whether the explicit link between the Liburni and the Amazons was an indigenous self-appropriation of the Greek mythological pseudo-history or an information deriving from outside informants familiar with both the Greek and indigenous tradition and 'local knowledge' from the 5th or 4th century BC. The self-appropriation of the Greek mythological discourse might seem to be a legitimate strategy, by which indigenous communities in the eastern Adriatic such as the Hyllaei, used to 'insert' themselves within the Greek pseudo-past. Solinus' remark about the Liburni being an 'Asian tribe', does not say much about the relationship between the Adriatic and Asia Minor. However, when carefully analysed, this remark reveals some of the ways in which ethnographic 'knowledge' of indigenous communities from the eastern Adriatic and its hinterland was constructed and transmitted, placing imaginary geographies on a foot with reality in ancient perceptions of their world.

²⁷ Čače 2002.

²⁸ Ps.-Scylax 22.2 ("And these people say Hyllus, son of Heracles settled them; and they are barbarians", trans. Shipley); Ps.-Scymn. 410-15 (citing Timaeus and Erasthotenes); Apol. Rhod. Arg.522-551. See Katičić 1995, 387-398.

LITERATURE / LITERATURA

- Alföldy 1961 Geza Alföldy, Die Stellung der Frau in der Gessellschaft der Liburner, *AantH* 9, 307-319.
- Almagor and Skinner 2013 Eran Almagor and Joseph Skinner (eds.), *Ancient Ethnography: New Approaches*, London.
- Apps 2011 Arwen Apps, *Gaius Iulius Solinus and his Polyhistor*, unpublished PhD thesis, Macquarie University, Sydney.
- Apps 2014 Arwen Apps, Source Citation and Authority in Solinus., in Brodersen 2014a, 43-74.
- Badian 1962 Ernst Badian, Waiting for the Sulla, *JRS* 52, 47-61.
- Bajrić 2013 Amela Bajrić, Illyrian queen Teuta and the Illyrians in Polybius's (sic!) passage on the Roman mission in Illyria, *VAMZ* 46, 29-56.
- Block 1995 Josine H. Block, *The early Amazons: modern and ancient perspectives on a persistent myth*, Religions in the Graeco-Roman world 120, Leiden and New York.
- Block 1996 Josine H. Block, A Tale of Many Cities. Amazons in the Mythical Past of Greek Cities of Asia Minor, in: E. Lunbeck and S. Marchand (eds.), *Proof and Persuasion: Essays on Authority, Objectivity and Evidence*, Turnhout, 81-99.
- Brodersen 2011 Kai Brodersen, Mapping Pliny's World: The Achievement of Solinus, *BICS* 54, 63-88.
- Brodersen 2014a Kai Brodersen (ed.), *Solinus. New Studies*, Heidelberg.
- Brodersen 2014b Kai Brodersen, *Solinus: Wunder der Welt. Collectanea rerum mirabilium*, Darmstadt.
- Broughton 1952 Thomas R. S. Broughton, *The Magistrates of the Roman Republic 99-31 BC. Vol. 2*, New York.
- Castiglioni 2006 Maria-Paola Castiglioni, Myth as an instrument for the study of Greek and Indigenous identities I: Greek myths in the Illyrian area, in: J. Carvalho (ed.), *Religion, Ritual and Mythology: Aspects of Identity Formation in Europe*, Pisa, 127-141.
- Castiglioni 2007 Maria-Paola Castiglioni, Genealogical myth and political propaganda in antiquity, in: J. Carvalho (ed.), *Religion and Power in Europe: Conflict and convergence*, Pisa, 165-181.
- Castiglioni 2008 Maria-Paola Castiglioni, The Cult of Diomedes in the Adriatic: complementary contributions from literary sources and archaeology, in: J. Carvalho (ed.), *Bridging the Gaps: Sources, Methodology and Approaches to Religion in History*, Pisa, 9-28.
- Castiglioni 2010 Maria-Paola Castiglioni, *Cadmos-serpent en Illyrie. Itinéraire d'un héros civilisateur*, Pisa.
- Champion 2004 Craige B. Champion, *Cultural politics in Polybius's Histories*, Hellenistic Culture and Society 41, Berkeley and Los Angeles.
- Cichorius 1922 Conrad Cichorius, *Römische Studien*, Leipzig and Belin.

- Čače 2002 Slobodan Čače, Corcira e la tradizione greca dell'espansione dei Liburni nell'Adriatico orientale, in: N. Cambi, S. Čače and B. Kirigin (eds.), *Greek Influence along the East Adriatic Coast*, Split, 83-100.
- D'Ercole 2000 Maria Cecilia D'Ercole, La légende de Diomède dans l'Adriatique préromaine, in: Ch. Deplacé and F. Tassaux (eds.), *Les cultes polythéistes dans l'Adriatique*, Ausonius Études 4, Bordeaux, 11-26.
- Dench 2005 Emma Dench, *Romulus' Asylum: Roman Identities from the Age of Alexander to the Age of Hadrian*, Oxford.
- Domić Kunić 2005 Alka Domić Kunić, The Danube region in legend – prehistorical trade across Pannonia, in: *Illyrica Antiqua: Ob honorem Duje Rendić-Miočević*, Zagreb, 229-236.
- Dueck, Lindsay and Potthecary 2005 Daniela Dueck, Hugh Lindsay and Sarah Potthecary (eds.), *Strabo's Cultural Geography: The making of Kolossourgia*, Cambridge.
- Dzino 2006 Danijel Dzino, Welcome to the Mediterranean semi-periphery: The place of Illyricum in book 7 of Strabo, *ŽA* 56, 113-128.
- Dzino 2008 Danijel Dzino, Strabo 7,5 and imaginary Illyricum, *Athenaeum* 96(1), 173-192.
- Dzino 2014 Danijel Dzino, 'Illyrians' in ancient ethnographic discourse', *Dialogues d'Histoire Ancienne* 40(2), 45-65.
- Dzino 2016 Danijel Dzino, Appian's *Illyrike*: the final stage of the Roman construction of Illyricum', *Istraživanja* 27, 69-83.
- Dzino and Domić Kunić 2012 Danijel Dzino and Alka Domić Kunić, Pannonians: Identity-perceptions from the late Iron Age to later antiquity, in: B. Migotti (ed.), *Archaeology of Roman Southern Pannonia. The state of research and selected problems in the Croatian part of the Roman province of Pannonia*, BAR—International Series 2393, Oxford, 93-115.
- Evans 1999 Rhiannon Evans, Ethnography's freak show. The grotesques at the edges of the Roman earth, *Ramus: Critical studies in Greek and Roman Literature* 28(1), 54-73.
- Green 1993 Carin M. C. Green, *De Africa et eius incolis*. The function of geography and ethnography in Sallust's history of the Jugurthine War (J 17-19), *The Ancient World* 24(2), 185-197.
- Gruen 2011 Erich S. Gruen, *Rethinking the Other in Antiquity*, Princeton and Oxford.
- Hillard 2014 Tom Hillard, Prosopographia shared by Pliny and Solinus: The question of Solinus' Sources, in: Brodersen 2014a, 43-74.
- Isayev 2010 Elena Isayev, Unintentionally being Lucanian: dynamics beyond hybridity, in: S. Hales and T. Hodos (eds.), *Material Culture and Social Identities in the Ancient World*, Cambridge, 201-226.
- Kaljanac 2009 Adnan Kaljanac, Problematika etnonima Iliri u Periplusu Pseudo Skilaka, *GodCBI* 38/36, 37-54.
- Katičić 1995 Radoslav Katičić, *Illyricum Mythologicum*, Zagreb.

- Keyser 2011 Paul T. Keyser, Greek geography of western barbarians, in: L. Bonfante (ed.), *The Barbarians of Ancient Europe: realities and interactions*, Cambridge, 37-70.
- Kirigin and Čače 1998 Branko Kirigin and Slobodan Čače, Archaeological evidence for the cult of Diomedes in the Adriatic, *Hesperia* 9, 63-110.
- Kozličić 1990 Midhat Kozličić, *Historijska geografija istočnog Jadrana u starom vijeku*, Split.
- Krebs 2011 Christopher B. Krebs, Imaginary geography in Caesar's *Bellum Gallicum*, *AJPh* 127, 111-136.
- Kuntić-Makvić and Marohnić 2010 Bruna Kuntić-Makvić and Jelena Marohnić, Natpisi, in: J. Poklečki Stošić (ed.), *Antički Grci na tlu Hrvatske* (exhibition catalogue), Zagreb, 73-90.
- Kurilić 1999 Anamarija Kurilić, *Pučanstvo Liburnije od 1. do 3. stoljeća po Kristu: antroponimija, društveni slojevi, etničke promjene, gospodarske uloge*, unpublished PhD thesis, University of Split (Zadar).
- Kurilić 2008 Anamarija Kurilić, Imenovanje žena u ranorimskoj Liburniji i takozvana "ženska praenomina", *ArchAdr* 2(1), 161-167.
- Marohnić 2010 Jelena Marohnić, The birds of Diomedes, *VAPD* 103, 41-61.
- Matijašić 2011 Ivan Matijašić, "Shrieking like Illyrians". Historical geography and the Greek perspective on the Illyrian world in the 5th century BC, *AV* 62, 289-316.
- Matijašić 2015 Ivan Matijašić, Geografia del mondo illirico tra V e IV secolo a.C., in: Y. Marion and F. Tassaux (eds.), *AdriAtlas et l'histoire de l'espace adriatique du VIe s. a.C. au VIIIe s. p.C.*, Scripta antiqua 79, Bordeaux, 131-148.
- Raaflaub and Talbert 2010 Kurt A. Raaflaub and Richard J. A. Talbert (eds.), *Geography and ethnography: perceptions of the world in pre-modern societies*, Blackwell.
- Rendić-Miočević 1989 Duje Rendić-Miočević, *Iliri i antički svijet. Ilirološke studije: Povijest – arheologija – umjetnost – numizmatika – onomastika*, Biblioteka znanstvenih djela 33, Književni krug, Split.
- Romm 1992 James S. Romm, *The Edges of the Earth in Ancient Thought. Geography, exploration and fiction*, Princeton.
- Rosignoli 2004 Benedetta Rosignoli, *L'Adriatico greco: Culti i miti minori*, Adrias 1, Rome.
- Salmon 1986 Pierre Salmon, L'image des Illyriens à Rome. Etude de mentalité, *Iliria* 16(1), 203-214.
- Shingley 2011 Graham Shingley, *Pseudo-Skylax's Periplus: The Circumnavigation of the Inhabited World. Text, Translation and Commentary*, Exeter.
- Skinner 2012 Joseph E. Skinner, *The Invention of Greek Ethnography: From Homer to Herodotus*, Oxford.
- Skinner 2014 Joseph. E. Skinner, Greek Ethnography and Archaeology: Limits and Boundaries, in: C. Müller and A.-E. Veisse (eds.), *Identité ethnique et culture matérielle dans le monde grec*, Dialogues d'Histoire Ancienne Suppl. 10, Besançon, 171-203.

- Suić 1955 Mate Suić, Istočna jadranska obala u Pseudo-Skilaksovom Periplusu, *Rad JAZU* 306, 121-181.
- Šašel Kos 1993 Marjeta Šašel Kos, Cadmus and Harmonia in Illyria, *AV* 44, 113-136.
- Šašel Kos 2004 Marjeta Šašel Kos, Mythological stories concerning Illyria and its name, in: P. Cabanes and J.-L. Lamboley (eds.), *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité* IV, Paris, 493-504.
- Šašel Kos 2005 Marjeta Šašel Kos, *Appian and Illyricum*, *Situla* 43, Ljubljana.
- Šašel Kos 2011 Marjeta Šašel Kos, Peoples of the northeastern fringes of the Greek world: Illyria as seen by Strabo, in: J.-L. Lamboley and M.-P. Castiglioni (eds.), *L'Illyrie méridionale et l'Épire dans l'Antiquité* V, Vol. 2, Paris, 617-629.
- Šašel Kos 2013 Marjeta Šašel Kos, The 'great lake' and the Autariatai in Pseudo-Skylax, *Mélanges de l'École française de Rome: Antiquité* 125(1), 247-257.
- Thollard 1987 Patrick Thollard, *Barbarie et civilisation chez Strabon. Étude critique des livres III et IV de la Géographie*, Annales littéraires de Besançon 365, Paris.
- Tyrrell 1984 William B. Tyrrell, *Amazons: A Study in Athenian Mythmaking*, Baltimore and London.
- Wallace 1998 Jeniffer Wallace, A (Hi)story of Illyria, *Greece & Rome* 45, 213-225.
- Whitmarsh 2004 Tim Whitmarsh, *Ancient Greek Literature*, Cambridge and Malden MA.
- Wilkes 1969 John J. Wilkes, *Dalmatia*, London.
- Woolf 2011 Greg Woolf, *Tales of the Barbarians: Ethnography and Empire in the Roman West*, Blackwell.
- Zaninović 2013 Marin Zaninović, Liburni iz Anatolije, *ARR* 7-54.
- Zaninović 2015 Marin Zaninović, *Ilirski ratovi*. Biblioteka Lucius 12, Zagreb.

SAŽETAK

"Liburni gens Asiatica": anatomija antičkog stereotipa

Gaj Julije Solin, latinski gramatičar iz trećeg stoljeća po Kr., napisao je čudnovatu rečenicu u svom spisu *Collectanea rerum memorabilium* (*Zbirka spomena vrijednih stvari*) koja se također naziva i *Polyhistor*. Solin je u 2.51 nazvao Liburne, indigenu skupinu koja je nastavala dio sjeveroistočne jadranske obale – "azijskim narodom" (... *per Liburnos, quae gens Asiatica est*). Znanstvena istraživanja nikad nisu uzela ovu izjavu za ozbiljno jer je njezina povijesna netočnost izvan svake dvojbe – kako u pisanim, tako i u materijalnim vrelima. No, ta ista povijesna netočnost spriječila je dublju analizu ove rečenice, predstavljajući je kao samo još jednu od mnogih Solinovih bizarnih izjava.

Rad koristi dostupna pisana vrela kako bi istražio domišljanja iza ove izjave. Raščlamba pokazuje kako Solin nije izmišljao bajke, već je koristio postojeće grčko-rimsko etnografsko 'znanje' o ovom dijelu svijeta, osobito o Liburnima. Ovo 'znanje', u osnovi intertekstualno i orijentalizirajuće, kombiniralo je opisne literarne tehnike i informacije prikupljene u različitim fazama kulturnog kontakta s indigenom populacijom, namijenjene diskurzivnoj konstrukciji 'barbarskog drugog'. Rečenica o azijskom podrijetlu Liburna nema činjeničnu točnost, ali je još uvijek izuzetno korisna, jer nam daje uvid u načine na koji su indigene zajednice s istočnojadranske obale spoznavane od grčke i rimske intelektualne elite.

